

چۆنیتی وهۆگاره گانی په یوه ندی گردنی

صلاح الدین له گهل خهلیفه

النصور الموحدی

د. محسن محمد حسین

ئوستادی یاریده ده ری میژووی ئیسلام

بهشی میژووی کولجی په روه ده گردن زانکوی به غداد

پیشهك:

رووداوانه بهینینه وه بهرچاوو به راووردیان بکهین ده توانین دووباره ینکھاتن و دروست بوونیان بهینینه وه یادو سه رله نسوی ینکھه لکیشیان بکهینه وه، هه رچه ندیسه رابوردوون و هیچ شتیکیشیانمان له بیرنه ماوه، دووباره ینکھه لکیشانه وهی کارساتی رابوردوو، بهم ته رزه، شتی سهیری وه هاماان بو ده خاته روو که له ریی ئاسه وارو به لگه نامه شه وه پی پی نه براوه نه وه شه سوودی شی کردنه وه لیکدانه وهی میژوو.

ئهم باسی په یوه ندی بهی نیوان صلاحه ددین و خهلیفه ی المنصور (الملك الموحدی) یعقوبه کوری یوسف کوری عبدالمؤمن کوری عهلی (به، باسیکی ئالوزاوه وه هندی میژوونوس و نوسه رانی تر، که لهم لیکولینه وه په دا ناوسان بر دوون لی داوان، به لام باسه که بیان نه گه یشتوه ته نه و پایه بهی که ئیمه ده مانه ویت، هه ندیکیشیان باسه که ی کورتو کویره، یان باسی لایه نی تری ئهم مه به سته بیان کردوه.

له چمکیکی ئهم لیکولینه وه په دا، باسیکی قروقی سه رچاوه کانی سه رده می صلاحه ددینمان کردوه که هیچ شتیکیان ده رباره ی چۆنیتی نه و په یوه ندیسه و نامه و نامه کارییه ی نیوان نه و دوو جهاده که ره (المشرقی والمغربی) به نه نوسویه. ئهم بی دهنگی بهش شتیکی واق و رهینه. نه و بارو دوخه شمان روون کردوه ته وه که صلاحه ددینیان ناچار کرد داوای کومهك و

بای لیکولینه وهی مه موضوعی رووداوو کارساتی میژوویین پیوست به وه ده کات که خاوهن را توانایه کی ته واری خویندنه وهی له سه رخوی کتیگه لی ته نه بووری هه بیت، ئهم خویندنه وه بهش وه نه بیت بو قیریوون و شاره زا بوونی بووردی نووسینه کانی پیشیان و سه رنجدانیکی قولی نه و نوسراوانه بیت و سه. به لکسو بو نه وه بیت نه نجامیکی به ری و جی (معقول) ی نه وتوی جو به ده ست بیئت که نه و رووداوو کارساته به شیوه به کی ماقوولتر حی بکاته وه، نهك هه ر به کومه له رووداوونکی دوابه دوابه کی لیک دابراوو بیت ته ریک و بی په یوه ند دابیت. وانا میژوویهك له بهر روشنایی موتالایه کی سه رومرو تیروته سه لی کتیگه لی که له بووردا لیک بدریته وه. میژوویه کی پر به سه سته و له سه ر بنه مای نه وتوی سازده بیت که نه نجامگه لی جاوه روان کراوی لیره په یادده بیت. ئهم مه به سته ش نه وه نی به که وه کو ده لئین میژوو خوی تازه ده کاته وه، به لام رووداووی زوریش به دریزایی زه مان، به رده وام رووی داوه و هۆکاری هاوشیوه و چونه کیان بووه نه نجامگه لی جاوه روان کراوو جهخت بو هینراویان لی که وتوه ته وه. نه و تا میژوو به زم و ریچکه و مانای خوی هه به و دیاره جگه له وه - جار و باریش - ده توانین له چوارچیسوه سه چاوه کان ده رچین و نهینی به کی زوریش بدوزینه وه که سو سه رانی نه و رووداوو کارساتانه ده ریان نه بریوه. بویه نه گه ر چۆنیتی نه و

یاری له و خلیفه به بکات .

جا نه و بارو دونه هملومرچی پیداوینتی سندنه وهی نهو زمو یانه بیت که خاچدروشمان داگیران کردبوو، یان له ناچارایی په یوه نندی ساردوسرو لالووت و - جارو باریش په یوه نندی ناکوکی - نیوان نهو دوو پشه وایه وه هاتیته کایه وه .

بهلنی جینی خوی بوو صلاحدیدین رووی کومه کی سربازی له خلیفه (الموحلدي) بیت و داوای لی بکات که به شیک له که شتیگه له به هیزه که ی به ده ریادا بیزیت بز سر عکا له کوشی بی پشوی صلاحدیدین دا که بو روهانندنه وهی نه لقه ی بی کملینی گه ماروی نه م شاره گرنکه به ختی ده کرد یاریلمی بدات، به لام هیچ کومه کیکی له خلیفه وه بونه هات . له لایه کی ترهوه نهوشمان روون کردوه نه وه که خلیفه ش حقی بوو ده سی یارمه تی بو دریز نه کرد چونکه باری ناوختوی ولاته که ی له یونه بسو که بتوانیت و، نیسانی و پورتوگالی په کانیس له نیمچه دورگی بی ریادا مرخیان لی خوش کردبوو، سهرومیش تنگیان به موسولمانانی نهو ولاته هلدنچنی که زهوی په کانیان بی چول بکن و دهستان به سردا بگرته وه .

واش بی دهچی که مه سه له ی نازناو (اللقاب) یش لهو سرده مه دا کاریکی گرنگی له چاکی و خرابی په یوه نندی نیوان سهروکانی موسولمانان کردیت، سهروبرای نهوه له نیوان هندی کاربه دهستانی هردو ولادا واتا نه یوی و دهولتی (الموحلديه) دا تیک ترنجان و نیگرانی گه لیک روویان دا، نهوانه به گشتی بوونه هوی نهوهی که هلی دوستایه تی نیوان هردوولا نه ره خستیت و په یوه نندی په کی چاک له نیواندا نه یته کایه وه .

(پاسه که مان :)

دوای نهو سهروکته و تنه مهنه ی که له شکر ی صلاحدیدین له شه ره په ک لای په (حطین) دا وده ستی هینا، نهو سهروکرده په گورجانه له شکر ی کرده سهرو (عکا) . بی گومان نهو سهروگره رمی و گورجوگونی په شی بلیمه تی و لی زانیی شهرو کارسازایی سربازایی و کارزانیی و شاره زاییی و دووربینیی نهو سهروکرده یه مان بو درده خات، چونکه گرته وهی شاری عکا، بوو به کوته کیک له تیره وهی پشی دوژمنی داگیرکار درا . نهو بسو نهو شاره بوو به به ردی بناغو و کومه ک گای هممو نهو ناواکراوو نشینگانه ی که خاچدروشمان له سهرو خاکی فهلستین دایانمه زرانده بوون، جگه له وهش به (ه دایکی ولاته که وه) . خوشکی ارم ذات العماد یش داده نرا، سندنه وهی شاری عکا، ریگای هاتوچوی ناوده ریای نیوان هردوو تایی دهولته که شتی وانا نیوان میصرو شامی بی کرایه وه که له وه پیش که وتبوه زیسر ریکی خاچدروشمانه وه . بهلنی سندنه وهی عکا له دوژمن که تنها دوای حفته په ک له شه ری پرشانا زایی حطین واتا له ۱۰ ی ته موسوی سالی ۱۱۸۷ دا نه جمام درا، شاکارنکی له شکرگیری په کم و سهروکته و تنیکی له شکرکیشی نیایه .

له بهرته وه صلاحدیدین خوی خوش خوی له شاره که ده داو له هممو کاروباریکی وورده بووه تا کردی به قه لاو قایمکاریکی پر نازو و قهو

پاریزگه یه کی سربازایی به هیزی نهوتو که بتوانیت تا ماوه یه کی زور بهرگه بگریت و شل نه ییت .

ههرچی خاچدروشمانیسه، نهوه که و تنه خو، بو داگیرکردنه وهی شاره که ده ستیان کرد به دابین کردنی چهک و جبه خانه و ناماده کردنی پیداوینتی ترو، هیزه کانیسیان له شکر له دوای له شکر به سهروکایه تی میرگل و که شتیگه لیانه وه به رهو خوره له لانی شاره که ملیان دنا .

صلاحدیدینش که نهو هممو سهروکته و تنانه ی ده زگیر کردبوو، ده ستی کردبوو به نه خشه کیسانی پاراستی نهو شاننه ی که له زیر ده ستی دا بوون و ریگاری کردبوون . نهوه بو مانگه کانی به رای سالی (۱۱۸۹ ز / ۵۸۵ ک) ی به سردان و لی وردیوونه وهی شاره نازادکراوه کانی سالی (۱۱۸۷ ز / ۵۸۳ ک) وه برده سهرو لهو ماوه یه دا، دهروبه ری (بیت المقدس) و عسقلان و عکای پشکنی و تاقی کردنه وهو شووراو قه لاو قایمکاره کانی تازه کردنه وهو به ریوه بردنی نهو شاننه شی ریث خست . تنجا داوای له (تقی الدین عمر کوری شاهنشا) کرد که برازای خزیه تی، به له شکره وهو بهو موسولمانانه شهوه که ده چنه پالی به رهو (نظاکیه) بکشیت و بهرامه ر نهو شاره له شکرگای خوی دایمه زرنیت نهوه کا کاربه ده ستی نهو شاره کاتی نهواو بوونی تاگره به سته که ی که له گه لی دا موزکرایو به هه ل بزانی و په لاماری ناوچه موسولمانانه کانی دهروپشتی شاره که بدات .

صلاحدیدین نهوه شی ده زانی که ریگارکردنی (بیت المقدس) ده یته هوی نهوه ی خاچدروشمان بکه ونه خو و سهرله نوی نهو روپا له موسولمانان گال دن و بهرووژین . نهوه بو وینه یه کی حمزه رمی عیسیان به له که داری سازکردو ناردیان بو نهو روپا که گواپا موسولمانانه کان نه تکیان کردوهو گوپه که شیان پیس کردوه!!^(۳)

(گریگوری هه شتم) ی پایای نهو سهروده مش که به سه رهاتی (بیت المقدس) ی که و تنه گوئی، ده ستیورد نامه یه کی بو ده ست و بی ولایه نگرانی روژناوای خوی نویی و باسی دوخی پر مه ترسی تیدا بو هونیه وهو گالی دان که ده ست بدنه وه خاچ و به لینی سهرفرازسانی له هله و تاوان و گونا ه بی دان و تاوان و پاراستی مولک و مالیانی گرته نه ستوی خوی . پایا دکلیمه تی سی به میسه سهرومر نهوه هه ر له هله و کوژش دابوو، پاشان (فریدریک باریاروسه) ی قه رالی نه لمان و (هینری هه شتم) ی شای ننگلستان و (فیلیپ نوگستوس) ی شای قه ره ننگ پیکه وه په یوه نندیان کردو باچی (ده یه کی) له ناو بردنی صلاحدیدینیان به سهرو خه لکی و ولاته که ی خویان دا سه پانده^(۴) ده یه کی داهاتی زهوشیان بو خهرچی جهنگی شهرفروشانه ی به سهرو خزه هلات دا سه پینراوی خاچدروشمان، تهرخان کرد . کاتیکش (ریچارد شیردل)، ته ختی باوه مرده ی خوی گرته وه، فه رمانده ی له شکرکیشی ننگلیزی که و تنه ده ست . له شکره که ی (بارباروسه) ش به سه د هزار چه کرداری پر مه شق و تهواو ریکیک ده خه ملیرا .

نهو له شکره قورس و گرانه له مارتی (۱۱۹۰ ز / ۵۸۶ ک) دا له گه رووی

تەنگەي) دەردە نىيل بەرەو كەناراۋە كانى ئاسيا پەرىنەۋە. ھەرچى (ئىسحاق ئىجىلوس)ى قەبالى بىزەنتەشە ئەۋە ھەناردىيە لاي ھەلاھەددىن كە ھەر ئىستىتى و دۆزىمانىيەتى ئاكتات و داۋاي دەكرد لە پەرىنەۋەي باربارۇس كە جابروۋە بىيىدات لىي بىيورىت. مىرگەلى سەلجوقىيە كانىش لە ولاتى رۆم (توركيى ئىستا) ماستاويان بۇ باربارۇسە سارددە كۆرەۋەو پىشيان خۇش بوو جوبكە خۇشيان ھەر دۆزىمى ھەلاھەددىن بوون. لەبەر ئەۋە لەگەل ھەلاھەددىن دەپىمانى دابەشكردى خاكى ئەيىبىيانان پىكەمە مۇركرد.

ھەلاھەددىن نەيكرە نامەردى، لە ھەمەلايەكى دەۋلەتى ئەيىبى و جىھانى ئىسلام دا بانگەۋازى جىھادى لى ھەل داۋ لە رەمەزانى ۸۵۵دى كۆچى وت تشرىنى يەكەمى ۱۱۸۹زدا (بەاءالدىن يوسف)ى مېزۋونووسى كە (كورى شاد)يان پى دەگوت ناردە لاي (الناصر لىن الله)ى خەلىفەي عەبباسى ئەمەخوۋايە غىرەتى بىتەجۇش و دەستى يارمەتى بۇ ھەلاھەددىن دىزى بكات. ^(۱۲)

ئەۋەي راستىش بىت ئەۋ مەترسىيە قورس و گرانىي كە ئەۋ ئەشكەرانىيە ئەلمانە توۋشى ولاتى شامى كرد تا ھىزى مەغۇلىش بەلایى ۋەھا بەسەر ئەۋ ولاتەدا نەھاتىۋو. ^(۱۳)

عەكا كە شارىكى زۇر گرنگ بوو، ھەلاھەددىن بىرارىدا كە دەورۇشتى چۆل نەكات و بى پارىزىت، مىرگەلى شامىش رى لە ئەلمانەكان بگرن و دەستەۋىيەخەيان بىن. بۇ ئەۋەش كە شارەكانى فەلەستىن نەكەۋنەۋە زۇر چىگى خاچدروشمەن، ھەلاھەددىن فەرمانى دا كە شورەي دەۋرى ھەندىكىان بىرەمىن و، لەسەر فەرمانى ئەۋ شورەي شارەكانى (طبرىيە)، (يافا)، (ارسوف) و (قىارىيە) رووخىران. ^(۱۴)

خاۋارستان باربارۇسە كەۋتە بىن ئاۋە ساردەكانەۋەۋە خىكا. بەم لىقەۋمانە ئەۋزۋى لەشكەرانى ئەلمان و گەلەكۆمەي تى خاچدروشمەن شكاۋ وورەيان كەۋتەكزى و شەۋان. (فرىدركە چكۆلە)ى كۆرى باربارۇسەش ئەۋ لى ھاتوۋىيە نەبەو، كۆرى ئەۋ بارەش نەبەو. پەتاۋ نەخۇشش لە ناۋ ئەۋ ئەشكەرە بى شومارەدا بىلۆبەۋە، (الملك الظاهر شهاب الدين غازي)ى كۆرى ھەلاھەددىن كە فەرمانى ھەلەب بوو، كۆتەكى پىشت شكىنى خۇ لى ۋەشاندىن و ھەلى كەندىن و راۋىنان. ^(۱۵) لەبەر ئەۋە فرىدرك لەۋە زىياتر كە بەرەو باشور داكشنىت ھىچى تى پى نەكرا، ئەۋەبوۋ لە داۋاۋى سالى (۱۱۹۰ز / ۵۸۶ك) دا بە خۇي پاشماۋەي لەشكەرى شكاۋىيەۋە گەبىشە عەكا.

ھەلاھەددىن ئەۋەندە دوورىن بوو كە ھىزەكانى خۇي بەسەر ناۋچەكانى ولاتەكەدا دابەش كىرەبوو، ئەۋەبوۋ بەشكى قورسى لە عەكا مۇل پى دابو، بەشكىشى لە زۇر فەرماندەي (الملك الافضل نورالدين علي)ى كۆرى دا لە لاي شارى حومص دانابوۋ تا ئاگى لە جىموجوۋل و بەقتارى دۆزىمانەي خاچدروشمەن بىت و لەگەل مىرنشنى تەرابلوس دا (كە دۆزىن بوو) ھەمىشە بۇ دەستەۋىيەخەۋە پەلامار لەسەر پى بىت. ھىزى سى يەمىشى لە دەۋرەۋەرى

شارى (صور) بۇ سوسەي بزوۋتى دۆزىن دانابوۋ، نەبادا (مەركىز كۆزىد) بىخەلەتى و دەستىك لە موسولمانانى ناۋچەكە بوەشنىت. ھەرچى ھىزى چوارەمە ئەۋە لە بەندەرەكانى مىصردا مۇل بوون بە تايىبەت لە بەندەرى (دمياط) و (ئەسكەندەرىيە)دا، نەۋەكا خاچدروشمەن لە دەرياۋە ھىزى بەيىن، تا بىسوان بەريان بگرن و كەناراۋەكانى مىصەر پارىزىن. بەشى پىنجەمى لەشكەرىش بەرامبەر (نطاكية) ھەلى دابوۋ بۇ ئەۋەي درەۋشە لە مىشى شاكەي گىربكات و نەخەلەتت كە مۇلەتى ئاگر بەستەكە تەۋاۋىت، قەلات و قايمكارە ئازادكراۋەكان داگىربكاتەۋە. ^(۱۶)

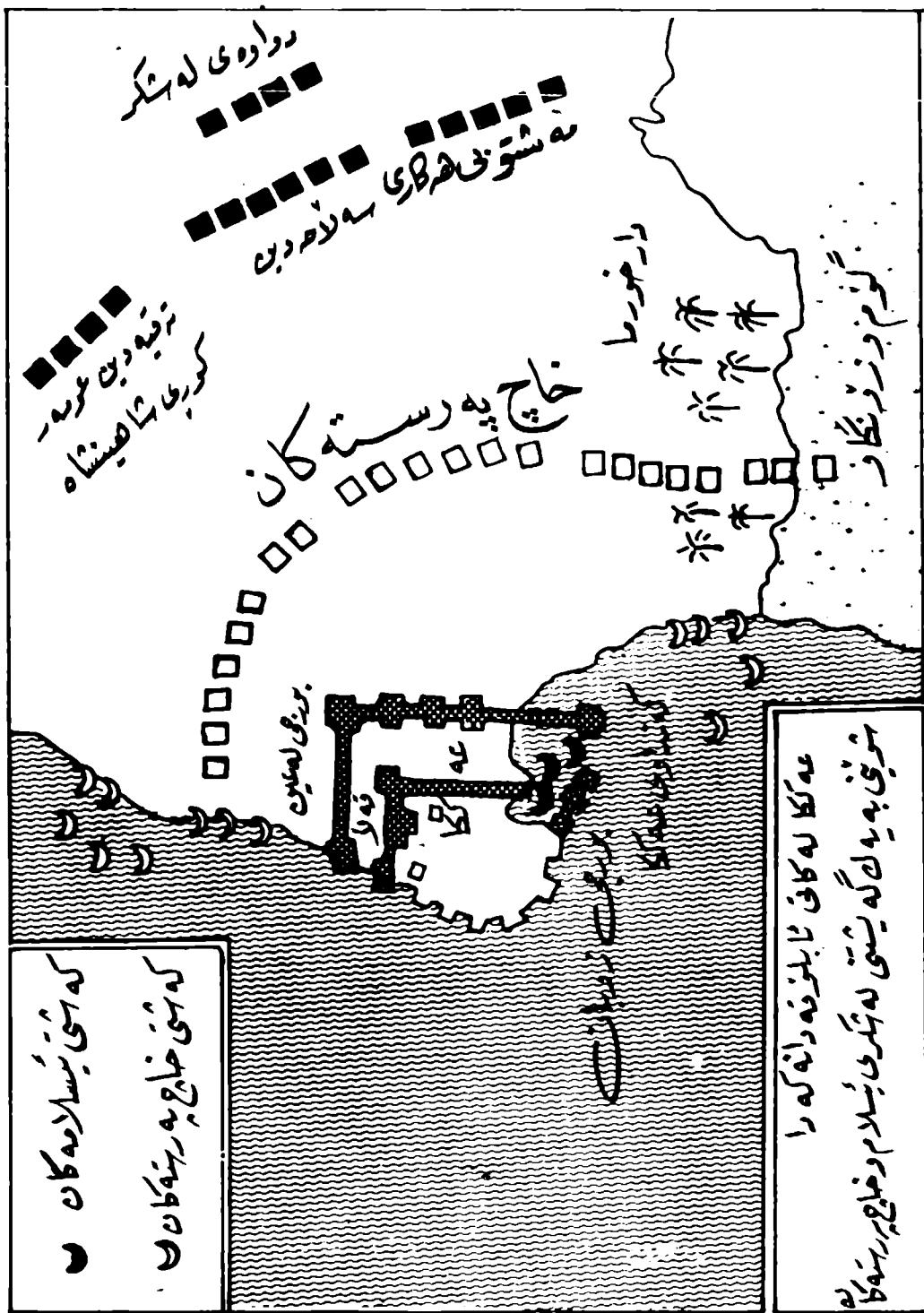
ئەم نەخشەۋە پىلانى بەر بەرەكانى و بەرگىيەي ھەلاھەددىن لە ھەمەۋ قۇلىكەۋە لەگەل لەشكەرانى سىيەمى خاچدروشمەندا، دەستى دابە، چاۋدېركاران (المراقبون) ناچارەكەت كە مېۋوۋى خەباتى چەكدارانەي ھەلاھەددىن بە دوو قونساغ دابىنىت و، سالى (۵۸۵ك / ۱۱۸۹ز)ش بە سنورى نىۋان ئەۋ دوو قونساغ لەقەلەم بىدات.

(گەمارۋى عەكا:)

ھەر ئەۋەندەي ھىزە ئەلمانىيەكە گەبىشە عەكا، كۆمەك و بارو بارخانەي يارمەتى لە ئەلمانىاۋ ئىگلىستان و فەرەنساۋ صقلىۋە بەسەرىدا دابارى، ئەنجام بۇيان كرا بە ھىزى سەر ووشكانى ھىزى دەرياشەۋە كە لە ھىزى موسولمانان زۆرتەر بوو. گەمارۋىيەكى چىرۋەلەن گرتى پتەۋى شارەكەبەند، ئەۋەبوۋ بە دىزىلى كەناراۋەكانى عەكا لە دەرياۋە بۇي كەۋتە سەر ووشكانى و عەكايان لە ھىزەكانى ئىسلام دا بىر كۆرە ھەمەۋ كەلەن و كەلەبەرىك و پىنگەۋ رىچكەيەكىان بۇ عەكا لە موسولمانان بىرى، ^(۱۷) شارى عەكا بە خۇيەۋ دانىشتۋان و ھىزەكەي ناۋىيەۋە گەمارۋىدا. ھەلاھەددىن كاتىك كەۋتەخۇ گەمارۋەرانى گەمارۋىدا، كار لە كار ترازابوۋ. بەلام گەمارۋىكەي دىزىيەي كىشاۋ چەند شەرىكى خۇنىنى تىدا روۋىدا كە چەكى ھەمەجۋرى ئەۋەسەدەمەۋ فرۋىلى كوشتارى ئەۋ كاتەي تىدا خرايەكارو ھەردوۋلاش توۋشى بى خاروبارى و بىرستى بوون و خاچدروشمەنى زۆرىش لە بىرسانا پەنايان بىرە بەر سەربازگانى ئىسلام و خۇيان دا بەدەستەۋە.

لە نىسانى (۱۱۹۱ز / ۵۸۷ك)دا (فلىپ ئوگستوس)ى شاي فەرەنگە بەخۇيۋ لەشكەرەۋە گەبىشە سەربازگەكانى خاچدروشمەن و ئاھى پىداھىنسانەۋەۋە تاي تەرازوۋى خاچدروشمەن داۋ لە قورسى. بىشاردى شىردلىش داۋى چەند حەقتەبەك گەبىشە باليان و بە كۆمەك تەنگەي گەمارۋى عەكايان شەتەك دا. بەلام پارىزەرانى شارەكە لە ناۋەۋە خۇبەختانە دەجەنگان و بورج و دەبابەي دۆزىمان شەۋو رۇۋ بى ۋوچان دەداپە بەر ناگرو نەۋت. بەلام گۆزەرانى ناۋ شارەكەيان تا دەھات تال و سەختەر دەبوۋ، ^(۱۸) خەلكى شارەكەش قورسايى كوشتارەكەيان كەۋتەۋە سەر شان و ماندىۋىيە و شەۋخوۋنى كەشەنگى كىرەبوون.

ھەلاھەددىن سەربازگەكانى خۇي، تا بىتوانىت بەرى شالۋى دۆزىن بگرن لە جىگايەكەۋە بۇ جىگايەكى باشتر دەگۆرى، ئەۋ ئالوگۆرەش لەبەر

که شتی بسلامه کان
 که شتی خواجه په رسته کان

عه کلا له کافی نابلزفه دانه که را
 شویی به به که گه شتی له شکر له بسلام و خواجه بر رسته کان

حربی جیگو و در یژه کیشانی مانه وو بونی لاشی کوژراوان - که نه خوشی به تیه تیش له وهرزی هاوین دا زور لی ده که وته وه، - شتیکی پیوست بوو. شوروی شاره کیش برده وام که و تیبوو به خرکعی منجه نیق تا که لین و کلمبری تی که وت و نه و پته وی و قایمی یه جارانی نما. دانشتوانی ناو شوره کمش، به تیه تیش جه نگاوه ره کانیان وه کو و وتمان، کوشتارو شومخوونی و بی خه وی و تیشکچیتی و که می خویان و زوری فرمان و هرکی کردلری تری جه ننگ به ریشانی کردبوون. کاتیکش خاچدر و شمان که لین و کلمبری شوروی شاره کیشان به ناشکرا دی، تیر له همرو لایه که وه بوی کشان و ملیان لی نا. صلاحه ددینیش به خوی له شکر وه لی نه وه ستاو په لملری سئنگه ره کانی دوژمنی داو غیره تی دنایه بهر سربازه کانی و، هلواری موسولمان هاواری بانگه واز کارانی له شکر له که لله ی سربازه کان دا دنگی ده دایه وه. به لام توانای پاریزه رانی شار ته و او که و ته کزی و، له سر هلمومه ریکی زور شاره کیشان دا به ده ستوه که معرچیکان نه وه بوو سربازه کانی پاریزگی شاره که دلنایان نه کوژرین. وتوژی و مهرج و به ده ستوه دانی شاره که هیشتا نه برابروه وه، - وانا هیشتا هیچ یکهاتیک موزنه کرابوو - که له لاهه سربازانی ریشارد چنگیان نایه خونی موسولمانان و سی هزار دلیلی نیسلامیان قه لچو کردو سربری.^(۱۱)

شهره کانی هم گمارو در یژه خایه نه ی شاری عه کایه که نزیکه ی دوو سالی (له آبی ۱۱۸۹ - تموزی ۱۱۹۱) کیشا به گه و ره ترینی شهره کانی ماوی سده کانی ناوه راست داده نریت.^(۱۲) نه شهره ی له و پارچه زه ویه ی ولاتی فعلستین دا رووی دا گه لیک له (شهری واته رلو) نیوان ناپلیون و هیزه کانی بریشانی و دوستانی بهریشانی، که له سالی (۱۸۱۵) دا رووی دا، سختتر بوو.^(۱۳)

ههرچه ننده ده ولته تی نه یوی میضرو شام خاوهن سامان و ده وله مند بوو، ههرچه نندیشه میضر له رووی تابووری یه وه بایه خدارو داهاتیکی بی شوماری هه بوو، به لام شهری بی نامانی وه کو نه وه ی عه کا خهرج و خواریکی نه وه نده زوری ده وت، بیژه ی ده ولته تیکی وه کو ده ولته تی نه یوی که ساله های سال بوو بو هه لکه نندن و ده رکردنی داگیر کاران خهرج و سرفیکی بی پایانی ده کرد، بی هه ل نه ده ستاو له باریدا نه بوو.^(۱۴) له رووی سربازی و له شکرگیریشه وه هم ده ولته له وه زیاتر نه ییده توانی شانی بداته بهرو بهر بهستی لیشاوی شه پزل له سر شه پزلی له شکرکیشی هه مو روژ ناوا بکات که لیگا لیگا به ره ولاتی روژه لاتی موسولمانانان مهوچی ده دا. بویه صلاحه ددین ده بوو داوای یاری و کومه ک له هیزه نیلامی یه کانی تر بکات و بتوانیت شانی بداته بهر. نه یووو باسما ن کرد که چون «کورپی شاده ی نه سپارده ی به غداد کرد که قازی له شکره که ی بوو تا یارمه تی یه کی دل سوزانه ی چنگ بکه وت و، بووه ستانیکی شایست که وه کو ده بوو بیت له به غداد وه وه ده ست بیت، به لام قازی میژ و ونروس به هه ناسه ی ساردو دهستی به تال گه رابه وه و خه لیفه ی عه یاسی قابل نه بوو هیچ کومه کیک به صلاحه ددین بکات. هم

قابل نه بوونه ش به شیوه یه کی رووکار بابه تانه و سرنجیکی یه ک لو (احادی النظر) روو داوینگی میژ ووی بی لیکدرا وه ته وه، وانا هه ندیک ده لین: هوی نازناوه که ی صلاحه ددین بووه که «الملك الناصر». به لام هم هوی که ده ی لین نه وه ناهینیت که خه لیفه پشت له صلاحه ددین بکات و یاریده ی نه دات؛ نه وه تا صلاحه ددین به وه قایل نی یه، ده داته داوه و ده لیت مه سه له ی نازناوه نه وه ناهینیت و ده لیت: «من تنها نیازم وایه ولات گیری یه کی ته و اوکار بو میری موسولمانان وه ده ست بینم». وانا هه موو خه باتیکم بو نازاد کردنی نه و زوی یه که هی خه لافه تی عه یاسی یه. مه سه له ی هم نازناوه ی صلاحه ددینیش. وه نه یی خوی بو خوی دوژیته وه، به لکو راستی یه که ی نه وه یه که دوا خه لیفه ی فاطمی وانا «العاصد بالله» نه و نازناوه ی خه لات کرد، له کاتیکش دا نه و نازناوه ی خه لات کرد که له سالی (۵۶۴ هـ / ۱۱۶۹ ز) دا، له جیگی «اسدالدين شيركُو - الملك المنصور» مامی صلاحه ددین که کوچی دواپی کردبوو، صلاحه ددینی کرد به وه زیرو نه و نازناوه ی بی به خشی، که له و کاته دا هیچ خه لیفه یه کی عه یاسی نه و نازناوه ی نه بووه. نه و سهرده می هم نازناوه به صلاحه ددین خه لات کرا خه لیفه ی به غداد «المستجد بالله» بووه که نزیکه ی ده سال ۵۵۵ - ۵۶۶ هـ / ۱۱۶۰ - ۱۱۷۰ زه فرمانران بووه، پاش نه ویش له نیوان سالی (۵۶۶ - ۵۷۵ هـ / ۱۱۷۰ - ۱۱۷۹ ز) دا «المستضيء بامرالله» فرمانران بووه. نه گه ر راستی یه که شکی بخه یه نه و ده بیت بلین که خه لیفه ی عه یاسی «الناصر لدين الله» که له نیوان سالی (۵۷۵ - ۶۲۲ هـ / ۱۱۷۹ - ۱۲۲۵ ز) دا فرمانران بووه، نه و خوی نازناوه که ی صلاحه ددینی له خوی ناوه نه ک هم له وی وه رگرتوه.

به هه ر حال، خه لافه تی عه یاسی به هاواری صلاحه ددینه وه نه چوو، هیچ یارمه تی یه کیشی بو نه سارد، له به ره شه و «خه لافه ت نه به هه مه تی له شکرگیری و نه به قیمة تی سه رزاریش بو یاری صلاحه ددین هیچ نه که و ته خوه»^(۱۵) که عه کا له ته نگانه دا بوو، تنها نه وه نه ییت لایکی به دوو بار نه وت و پینج نه وتچی یه وه بو ناردو کاغه زیکش به موری خوی که صلاحه ددین بیست هزار دینار له بازار گانه کانی شام به قهرد، بو خهرجی جیهاد و خه بات له سر حسایی خه لیفه وه ر بگریت و ناو بینه و ده ست بشو. صلاحه ددینیش نه یکرده نامه ردی و نامه کی بو ناره وه و «بوی نووسی: «من هه ر روژه نه مه نده پاره یه و بگره چند جاره ی هم پاره یه ش زیاتر خهرج ده که م». «همه سو کومه کی خه لیفه. به مش «عبدالرحيم الیسانی» ی راویژ کاری به ناوبانگی صلاحه ددین که به «القاضي الفاضل» ده ناسرا له م رووه و ده ردی دلی خوی هه لده ریژیت و ده لیت:

«نامه خوا نامه کی به غداد تا بلنی ساردوسرو له روگه رو ره قوشکه؛ هیچ نو میدینکی نو مید خسوا زانی تیدا نی یه بوونی که سایه تی و نازه و ناخوونی لی نایه ت و، بی فبرو بی سووده، نیمه که به ته مای زبری گه م بووین ناسنی ساردیشمان بی ره و نه بینراه»^(۱۶)

میژوونوسکی نویش دهلیت: وهستی خه لافهتی عه بیاسی به رامبر شهری خاچدروشمان نه وند پووجه پیاو به زهی پیدادیتسه و... چونکه مهترسی خاچدروشمانی بو سر هم ولاته چی به هلی نه سه نگاندو، بهرو به کخستی شرت و مهرجی موسولمانی ناوجه که و پشت گرتی هیزی نه بیویان که هه لمه نیان بو سر خاچدروشمان ده برد، هیچ هه نگاویکی پیروزی نه نا»^(۱۱)

له بهرتهوه، لیره دا جی خویتی بلین که مهسه له ی نازناوو ده برینی نازناو له و سرده مانده به هه مو بوته به کی دیلو ماسی به وه کاریکی چاک بان خرابی ده کرده سر جوژی په یوه ندی نیوان پیشه واگه لی هیزه کانی موسولمانان و، شتیکی گرسنگ بووه، بووه ته هوی دو به ره کی و په کنه گرتی ریزه کانی موسولمانان. ثم لالوتی و پشت هه لکردنه ی خلیفه ی به غدا به هه له بهر نه بووه که صلاحه ددین نازناوی «الملك الناصر» بووه. نه وهی ثم قسانه ده خوینته وه رهنگه لای وایت که صلاحه ددین فرمانده و فرمانبرانیکی سر به خلیفه نه بووه، به لام و هه نی به، چونکه صلاحه ددین شرعی به تی خلیفه تی عه بیاسی یان هه هیچ نه بیت شرعی به تی فرمانبرانی ثابتی خلیفه تی عه بیاسی به راست ده زانی و ددانی پیدا ده ناوله هه مسو مزگه ونه کانی ولاتی میصرو شام و جهزیره و به مه نیش دا که له زیر کینفی ده ولته تی نه بیوی دا بوون ناو هه ناوی خلیفه بووه، پیش نویزانی نه مزگه وتانه هه شاباشخوان و دوغاخوازی نه بوون، نه که هه نه وهنده، بگره به هوی ثم لایه نگریمی خلیفه ی عه بیاسی به وه - وه که هندی شونین ده نگویاس که وتوانی نه وه سه دیه ده لین - کومه کی (دولة الموحدين) ی رۆژاواشی له کیس چو، که مه زترین هیزی ئیسلامی نه وه سرده مه بووه. (چون چونی په یوه ندی له گه ل خلیفه المنصور «الملك الموحدي» دا کرا؟:۴)

نه وهی سه یرو سر سوریه نه چاوگه و په توتوکی رۆژه لاتی نه وه سرده مه ی صلاحه ددین ده براری نه مه په یوه ندی کردنه لال و بی ده نگه و وه کو نه نیی به کی نه شیواوی درکاندن بیت وایه، که چی نه وهی له گه ل خلیفه ی عه بیاسی دا پرووی دا پیچه وانه به وه کو نه مه په یوه ندی به نه نیی نی به. مهسه له به کی وه هاش - بو که سینک دووی میژووی په یوه ندی کاری نیوان هیزه ئیسلامی به کان که وتیبت - به سه یریکی سر بی بی دلی ناو ناخواته وه وای بویریت.^(۱۲) به لام (شهاب الدین عبدالرحمن کوری اسماعیل المقدسی) ی میژوونوسی به (ابو شامة) ناسراوی کوچکردووی سالی (۶۶۵/ک / ۱۲۶۶ز) که کوتریتی میژوونوسانی ناهاوسه رده می ولاتی رۆژه لاته، باسی نه مه په یوه ندی به یی کردوه. نه مه میژوونوسی هه به کوشی خوی، له چه ند پیرو قورشان له سنگانی متمانه بی کراوه شه گه لیکی نه و نامانه ی دست کهوت که بو شای مه غریب نیردراوه که ختی (القاضي الفاضل) ه.

«ابو شامة» ده براری نه مه مهسه له به دهلیت: «نه وهی بیستینیم که واک سولتان صلاحه ددین کاتیک فه رهنگه کان ده ستیان له ناقرای شاری عه کا توند کردبوو،

هانای هه ناره لای شای مه غریب، که یاری بدات و ریکای خارویاری ده ریایان لی بگریت، منیش که وتمه دووی نه مه ده نگویاسه، چونکه (العماد) واتا (عمادالدين الاصفهانی نویسه) و (القاضي) واتا (بهاءالدين ابن شداد) ی میژوونوسی له کتیه کانی خویمان دا لئی نه داوان.^(۱۳)

به وه دا و هه ده رده که وتی که نه مه ده نگویاسه (واتا په یوه ندی نیوان هه ردوو لا) له ناو خه لکی دا قاو بووه، هه نه کاوش نه مه میژوونوسی دهستی به نووسینه وهی میژووی نه مه دوو ده ولته تی (النورية والصلاحية) به کردوه. جا (ابو شامة) به دووی سه رچاوه کاندای عه دال بوو، نه مه خوایه به لگه به ک بدوزینه وه و راستی نه مه قاوه یی ساغ بکاته وه گه لیکیش پیوه ی ماندوو بوو به لام بوی ساری نه گرت، چونکه له کتیه کانی نه مه سرده مه دا نه و باسه نه کرابوو، بگره گه کتیه کانی (العماد الکاتب) و هینه کانی (ابن شداد) یشدا که نه میان له و رۆژه وهی پای خستوه ته باره گای صلاحه ددینه وه تا کوچی دوا یی نه مه پیشه وایه به بست لئی جیانه بوته وه.^(۱۴) نه مه دوو میژوونوسی شه ره کانی صلاحه ددینان رۆژه رۆژ ده نویسی و، نویسی رۆژانه شبان نه وه ندی ووردو به یزه که پیاو ساری لئی سورده میتی.

نیمه ش ده لین؛ رهنگه نووسه رانی کتیه گه له رۆژه لاته کانی تر ناوه رۆکی نه و نامانه یی که صلاحه ددین بو (المنصور الموحدي) ی ناردوه له (ابو شامة) وه بی گپز نه وه، چونکه (ابو شامة) سه ره براری نه وهی که له و میژوونوسانه کوتره وه، په کیکیسه له میژوونوسانی به کم پیری پاش صلاحه ددین واتا هاوسه رده می (ابن العديم، ابن خلکان، ابن واصل و ابن العبري و... هتد) بووه، واتا سه ره براری نه وانه شی، له هه له سومرچ و کاتی مقومقو قاری نامه نویسی صلاحه ددین بو (الخليفة المنصور) دا زیاره.

هه رچو نیک بو بیت بیت، صلاحه ددین پرووی له که سیک خراب نه ناوه، داوای یاریده ی له پیاریکی چاک کردوه لئی به نو مید بووه، ده نا نه گه ر متمانه ی به و شایه نه کردایه، شایانی نه و روویانه ی لی شک نه بردا به، ده سه ته به کی وه ها پایه به رزو ناودارو شایانی به دیاری ده گه من و نایاب و نامه گه لیکی پر له ریزو به شانوسالدا خوانی نه وتوی نه ده ناره خزمه تی که صلاحه ددین به دریزایی زیانی نامه ی وه های بو کهس نه ناردوه و بو ریزه به رزه و بو هیچ پیداویستیکی تر له گه ل هیچ که سیک تر دا نه ناخافتوه.

نایا راسته نیمه به و هویه قایل بین که نه و میژوونوسانه ده لین گوا یا له به رته وه (الخليفة الموحدي) داخوازی به که ی «السلطان المشرقي» ی داوه ته دواوه؟. به لی نیمه ده زانین که مهسه له ی نازناوی پیشه وایان له و سرده مانده ده بووه مایه ی گیر وگرفتی نیوان پیشه وایانی ئیسلام،^(۱۵) به لام به رای نیمه نازناو نه وه نه بوو که پیاریکی وه کو (المجاهد المغربي) بیکات به بیانوسی نه وهی پشت له به رزه وه ندی موسولمانان بکات و پروو له تیکوشه ریکی وه کو صلاحه ددین وه رگریت.^(۱۶) له به رته وه نیمه پیمان وایه که به ده نگه و نه هاتنی (المجاهد المغربي) تا زور له دوو هوه ناوده خواته وه؛ په که میان نه وه بو که نه و سه رداره ی رۆژاوا پیوستی به خرکردنه وهی هیز

هیسوره بۆ ئەوی بەرامبەر بە دەست درێژکاری سەرۆکگەلی ئێسپان و یونوگال و اتا بەرامبەر بە تاوانکاری گاورانی ئەندەلوس (خاچدروشمانی بەری رۆژئاوا بوون) بتوانیت بۆستیت و ولاتەکی خۆی لە بەلای ئەوان پارێزیت.

هۆی دوو میان ئەو ساردی و نیکه رانی و جارویار پیکدا هەڵبژانەش بوو که لە نیوان دەولەتی ئەیبوی و دەولەتی (الموحیدیه) دا روویان دەدا. ئەوا باسی هەردوو هۆیه کانی دەکەین:

(المهدی کوری تومرت)

دەزانین که «المهدی کوری تومرت» بنجینە لە سەر بڕا کاری دەولەتی (الموحیدیه) ی لێ دا. ئەم پیاو لە مغرب و قورتوبە و ئەسکەندەری بە خۆیندی و پاشان هاتە بەغداد و لە خزمەتی «حجە الاسلام» ئیمامی «الغزالی» و «علی کوری المبارک» و «ابوبکر الشاشی» و «الکياهراسی» دا خۆیندی تاسەربرد، که ئەوانە مامۆستا زانای ئەو سەردەمی بەغداد بوون. لە سالی (٥١٠هـ / ١١١٦ز) یش دا گەرایەو بۆ ولاتی مغرب.

(کوری تومرت) لە عەرەبی و بەرەری دا زمانی پەوان و پارا بوو،^(٣٧) لە باژیرە مەزنە کانی (تلمسان، فاس، مەکناس و پاشانیش لە مەراکش) ی مغرب دا، بانگی بیرو پرای خۆی لێ هەلدا و کەوتە خێر کردنەوی خەلک بۆ کوشتاری «المراطين» که هەتا ئەو کاتەش جەو بە دەست و فەرمانبەری و ولاتی مغرب بوون،^(٣٨) تا توانی بناغە ی بزوتنە و بە کە ریکویشک سازدات و لە شکرێکی دەهەزار کوشتارکاریشی پیکه وەنا و لە سالی (٥١٧هـ) دا بۆ خستنی دەولەتی (المراطة) گەمارۆی شاری مەراکش دا که ئەو کاتە دوا شای مەزنی ئەم دەولەتە، و اتا «علی کوری یوسف کوری تاشغین» (٥٠٠ - ٥٣٧هـ) فەرمانبەری بوو.

«المهدی کوری تومرت» لە سالی (٥٢٤هـ) دا ئەمری خۆی بە جی هینا و لە «تینمل» نێژرا.^(٣٩)

کەواتا، دەولەتی «الموحیدیه» دەست نێژی تاین خواز و سوپاسازی (المهدی) یه. پاش خۆی (عبدالمؤمن کوری علی) که پەکیک بوو لە شاگردان و هەفالاتی خۆی و خەلیفەشی بوو، تەوا کردنی بانگە نامە (الرساله) کە گرتە ئەستوی خۆی و پامبارانە قۆلی لێ هەلمالی و تی کەوت. لە بەر ئەو ئەمیان بە دامەزرێنەری راستە قینە دەولەتە کە دادەنریت، ئەو بوو شاره کانی مغربی یه که دوا بەک گرت و لە سالی (٥٤٦هـ / ١١٥١ز) دا مغربی ناوهراسی و اتا (الجزائیشی نایه پال، پاشان لە سالی (٥٤٦هـ - ٥٥٥هـ) دا ئەفەریقا (تونس) یشی هاوردە ژیر رکیف و پیش مردنیشی که ریکه و تی سالی (٥٥٨هـ) یه، ولاتی ئەندەلوسیشی سەند. دەر بەری زیاده گیریی (توسع) ئەم شانیشە که لە سەردەمی ئەم پیاو دامەزرێنەری دا بەرپاکرا (عبدالواحد) ی مەراکشیی میژ و نووس دەلیت: «ئەو قە دەولەتی «کورانئ ئومەییە» لیک ترازو ئەم بیستوو ئەم ولاتە بەم شیو بەی نیستای بۆ»^(٤٠)

کەس هاتینە ژیر رکیف و بەک خراو بیت.

دوا «عبدالمؤمن» (یوسف) ی کوری جیگە ی گرتەو و لە (٥٥٨هـ) تا. (٥٨٠هـ) و اتا تا سالی (١١٨٤ز) فەرمانبەری ولاتە کە ی کردوو. میژ و نووسانیش بە مەزترینی شای «الموحیدین» ی دادەنن. ئەم چوار سال بەر لەو ش که نازناوی «الخلیفة» بۆ خۆی دابیت، نازناوی هەر میر (الامیر) بوو لە سەردەمی ئەم دا چەند خاوەن بیرو فەیلە سووفی مغربی وەکو «ابن رشد» و «ابن طفیل» هەلکە و تیبون که هاو دەم و هاو سوچەتی بوون.

ناوی یوسف بە سەرکب کردنی شوێشە کانی گاورانی ئەندەلوس دەنگی دایەو، تا لە سالی (٥٨٠هـ) دا بە لەشکرێکی قورسەو لە گەرووی «جبل طارق» پەریه و بەو اشبیلیه شانی لێ توند کرد^(٤١) بەلام بە سەریاندا سەرنە کەوت و بە چەند زامیکی سەختەو مردو تەرمە کە بیان گەران دەو بۆ (تینمل) و لەو قە تەنشت باوکی یه و بە خاکیان سپارد. هەر ئەو یوسف شاری «الرباط» و مزگەوتە کە ی ئشیلیه ی دروست کرد.

دوا یوسف، بە عقیوسی کوری و اتا (ابو یوسف) که بە «الخلیفة المنصور» ناسراو، لە جیسی دانیشت. لە سەردەمی ئەم دا کیشو گیر و گرفتێکی زۆر رووی دا، بەلام چ دەولەتە کە و ج خۆیسی ئەو نەندە قایم و پێ دا کوتا بوون که یه کلایی بان کردوو و پەواندیانەو.

لە قۆلی ئەندەلوسەو بەگیری (المنصور) لە سالی (٥٨٥هـ / ١١٨٩ز) دا لە دەریا پەری یه و بە گیشته ئەوی و شاری «شلب» ی سەندەو. هەرچی رۆژئاوای ئەندەلوسیشە که پورتوگالیه کان تیدا بڵاویو بوو و لە شەری «شترین» دا بە سەر موسولمانە کان دا سەرکەوتبوون،^(٤٢) ئەویشی بە نیازی تۆلە سەندنەوی تیکشکان و کوژرانی باوکی، دایه بەر هیرشی خۆی.

لە سالی (٥٩١هـ / ١١٩٥ز) یش دا کە لکە لەی کوشتاری قشتالی یه کانی کەوتە سەرو، بەو نیاز، گەیشته بەرایی شاری ئشیلیه و خەلکە که بە گەرمی پیشواز بیان لێ کرد. ئنجا رووی کردە قورتوبە و لەو شەو بەرەو قەلای قایمکاری (ئالارک) کشاو لەوی لووتیان بوو بە لووتی کۆری سوارچاکەو (الخلیفة المنصور) چنگ لە سەرشان هەلی برین و شکاندنی. (فونسوی هەشتەم) ی شای قشتالەش ئیتر خۆی بۆ پانە گیرا و بەرەو قەلای ئالارک بە خۆی و لەشکره و کەوتە پری و هەردوو لا گەیشتنە یه و دەستەو یه بوون، (المنصور) یش ئەو بە تەنها بە ناو لەشکر دا دەهات و دەچوو، غیهرتی دەنایه بەر سەربازە کانی و بۆ پەلامار گالی دەدان بە جوړیکی ئەوتو که جەنگاوەران سووربوونەو بەو پەری رق و دەمار توندی یه و هەلیان کوتایه سەر قشتالی یه کان و وورەیان پێ بەردان و گەلیک سەر کردە بیان لێ کوشتن و راویان نان، ئەو ش که ما سەردەر کە و مال پرسیار تیی تەقان که (فونسوی هەشتەم) خۆیسی بەو دا رانە دە گەیشته هەر ناویش بداتەو تا خۆی گەیانە «طلیطة».

«الخلیفة المنصور» بۆ تیکشکاندن هیزی گاورانی ئەندەلوس کوششیکێ زۆر بە کۆل و بە دلی نواند.^(٤٣) پاشان، لە یه کەم رۆزی «جمادی الآخرة» ی

سالی (۵۹۴/ک / ۱۱۹۸ز) دا گه رایسه: بو ولاتی خوی، سالی دوی نهو
 نمری خوی به جی هیناو له تینملل گورو کمرن کرا^(۳۷)
 له قولیکی ترهوه کیشی «ابن غانیة» و^(۳۸) گنجه لئی دوستان و لایه نگرانی نم
 کابرایه گوزهرانی به (الموحدين) تال کردبوو، نه مانه دورگه کانی بلیاریان،
 واتا «مورقة، منورقه و یاسه» ی ناوچه ی روزه لاتی دهریای ناوه راستیان له
 رووی (الموحدين) داخست و نالای سهر به خوی و جیابونه و هیان لی هه لکرد
 - نم دورگانه نیستا هی نیسپانیان - کورانی (غانیه) خزمی (به نئی
 تاشفین) ی میرگه لی (المراطين) ن، نه وانیه که وه کوباسمان کرد
 (الموحدين) لی یان خستن و له سهرتخت لایان دان. له بهر نه وه که دهره فنیان
 بو ره خسا نالای یانخی بوونیان لی هه لکردو سهر به ده ولته نئی عه بیاسی خویان
 تاشکار کرد.^(۳۹) ننجا هاتن له گه ل کومه لگه لی «بنو هلال و سلیم و نهو هیزه
 میصری به نیسوی بهی که (شرف الدین قراقوش) ی مملوکی «تقی الدین
 عمری برازی صلاحه ددین، فرمانداری بوو، که هه مووشیان له باکووری
 نه فهریقا بوون و دوژمنی (الموحدين) بوون له گه ل نهوانه هه موویاندا
 سوئیدیان بو یه ک خوارو به ره به کی به فرراوانی دژ به (الموحدين) یان
 ساز کرد.

(علي كوربي اسحقى كوربي محمد كوربي غانية) له خاکی زیر کینفی
 (الموحدين) دا که و ته دابیر کردن و زیاده گیری تا نه فهریقا واتا (تونس) ی
 داگیر کردو مه غریبی ناوه راستیشی له جه زانییره و بیگه تا
 (قسططنیة) ماشی به وه و خستی به ژیر کینفی خوی وه و بوشی لوا هیزه کانی
 (الموحدين) یش بشکینی و راه دووینیت. پاشان خلیفة «یعقوب المنصوره»
 له سالی (۵۸۲/ک / ۱۱۸۶ز) دا به له شکر کیه وه هیرشی برده سهر، خوی و
 له شکر ی شکاندو شاره کانی تونسیشی سه نده وه به جه زانیردا گه رایسه بو
 مه غریب.^(۴۰)

له شکر کیشی به کی (قراقوش) :

نهوانه ی دوری ده نگوباسی پرووداوو کاره ساتی نهو سهرده مه پر له چه مه ره
 پروودای کوتوسرو له ناکاره ی باکووری نه فهریقا ده که ون، وای به پیوست
 ده زانن بیانوی له شکر کیشی و زیاده بگیری ناویرای قراقوش بزنان و هوی
 راسته قینه ی نم لی هه لکیشانه ی بدوژنه وه، که نه به بوو وه کوباسمان کرد له
 میصره وه دهستی لی کرد.

تو بلئی، تنها به نیازه چووینت که هیزیکی نوی له باکووری شله زاوی
 نهو سهرده مه ی نه فهریقادا به نیته کایه وه و ولاته که ی بخاته زیر کینفه وه، که نهو
 شله زاوی بهی نهونی به هه ل زانییت و نم مارسه مه بهستی وه دی هینانی
 تاوات و ئامانجی رامیاری خوی بووینت؟ یانه خو صلاحه ددین خوی یان
 که سینک له بنه مانه ی صلاحه ددین گالی دابیت و ریگای بو خوش کردینت
 نه مه خوی به شونین پی ی خویان له باکووری نه فهریقا بکه نه وه، تا نه گه هاتو
 له دزایه نئی «نورالدین محمود» ی گه وره یان دا که فرمانرانی شام بوو نه مان

ژیر که وین نهوسا په نابیه نه نهوی و دالده ی تیدا بگرن؟^(۴۱)

هی تریش وای بو ده چن که صلاحه ددین وستیینی نهو شونین پی یه ی که
 یه کیک له یاریده هه رانی برازا که ی له باکووری نه فهریقادا وه دهستی ده هیینت
 بکات به بنکه ی جموجوولی فراونکاری دهسته لاتی ده ولته ته که ی له نه فهریقا
 (تونس) و مه غریب دا، یان - هیچ نه نیت - بیکات به به ره به ستیک میصری له
 باکووری نه فهریقا پی دابیریت. چونکه قاو وا بوو که گویا (الموحدين)
 چاویان له میصر بریوو به تهمان بی هیینه ژیر نالای ده ولته ته که ی خویانه وه
 له ونیشه وه به ناسانی شام و ولاتی روزه لایش داگیر بکن.

- به بیانوی نهوه ی - که گویا میصر خرابه گه لیک و موده گه لیک ناشیرینی
 تیدا بلاویوه ته وه!^(۴۲) دووریش نی به فرمانرانه نه یسوی به کانی میصر
 سووسه ی نم نیازه ی (الموحدين) یان کردینت و ناگاداری به کیان لیوه ی
 بووینت، له بهر نه وه دهست پیشخه ری یان کردینت و فرمانداریکیان به هیزه وه
 ناراسته ی روژشاوا کردینت تا لهوی جی سهریان بیته وه و چه په رگایه که له
 رووی بزوی (الموحدين) دا هه لبه ستن و سه نگره ی ری گرتنی لی سازدن،
 واتا نه مه ی قراقوش کردی هه ر نم دهست پیشخه ری به بووه له وه به ولاره
 هیچ نیازیکی تری نه بووه.^(۴۳)

بای چوارم دهریاری نم مه سه له ی زیاده بگیری و دهست دریز کردنه ی
 میری نه یسوی به، ده لیت: که نهو له شکر نه سهره به نیازی به ده نگه و چوون و
 یاری بیابان گه رانی «بنی هلال و بنی سلیم» کراوه بو کومه ک و پشتیوانی
 کورانی «غانیه» بووه تا بتوانن «المراطين» به نیته وه سهر حوکم، نم کاره
 نه خسه ی صلاحه ددینه و دهستی نهوی تیدا به و سهری کاریش خه لافه نئی
 عه بیاسی به بو فراوان کردنی ئاسوی حوکمی نه وه.^(۴۴)

دهش زانین که قراقوش لهو له شکر رانی به دا ویلایه نئی ته رابلوسی روژشاوا ی
 داگیر کردو چووه ناو «ستریه و «اوجله»^(۴۵) شه وه. پاشان به ره (فه زان) یش
 پی لی هه لپری و نه ویشی داگیر کردو ده ولته ی هه واری به کانییشی تیکومه کان دا
 که خاوهن فرمانی نهو ولاته بوون، له (زیوله) ش که که وتووته ناوچه رگه ی
 بیابانه وه و باره گاو موزگه ی دهسته لاتی ده ولته ی هه واری به کان بوو، وتاری به
 شاباشی صلاحه ددین و (تقی الدین عسری) برازی صلاحه ددین
 خوینده وه. دهسته لاتی قراقوش نه وه نده پترو به هیزتر بوو تا که لکه له ی
 داگیر کردنی باقیمه نئی نه فهریقای که و ته سه رو مرخی لی خوش کرد.^(۴۶)

جا هوی نهو له شکر رانی بهی (قراقوش) ه هه رچی یه ک بیت بیت، گرنه گ
 نه وه به شته که قه ومار رووی دا. له بهر نه وه نیمه پیمان وایه، نه گه ر (المنصور
 الموحدي) ددانییشی به خودا گرتیت و چاری له م نیاری بهی قراقوشه
 پوشییت که چون دوژمنانه. که و ته کومه کی کورانی (غانیه) ی حوکم رانانی
 دورگه کان که دوژمنی (الموحدي) بوون و نه فهریقای له مه ترسیان
 رزگار کردبوو، واته نه گه ر (الموحدي) چاوی لهو دوژمنکاری بهش پوشییت،
 به لام داخی نه وه ی له دل دا هه ر مابو، چونکه داخیک نه بوو له بیر بچینه وه،
 هه ر نه وه ش بوو که بوو به هوی نیگه رانی نیوان ده ولته ی (الموحدي) بو

میسری ئه یوی و ^(۶۰) په یوه نندی په کی دوستانه، یان په یوه نندی په کی باشیان له یوان دا بو نه په خساو نه بوو. نه نجام له نه هامة تی په کی (عکا) دا نشکره کی صلاحه ددین هیچ یاریده په کی له (الموحدی) یوه بو نه هات و شموند بوون. نه وهی قراقوش کردی با دهستی صلاحه ددینیشی تیدا جبوویت و به په نجهی نه ویش ناراسته نه کراییت، به لام به پای هندیك میژوونوس به شی نه وهی پتروه په کی (المنصور الموحدی) پشت له بره نلستکاریکی وها بکات و هیزی که شتیگه لی دریاي خوی بو کومه ک بی پوهانه بینیت و فریای نه که ویت. ^(۶۱) نه وش له او له بوه ستیت که صلاحه ددین خه لافه تی عیاسی به غدا ی به ره وا ده زانی و ددانی به خه لافه تی «الموحدی» دا هر نه دنا.

مسه له ی و فده که ی صلاحه ددین:

له هه مان نامه دا که قه لقه شه نندی ده که ی نووسیه توه - قه لقه شه نندی نووسه ریکی گه وری سه رده می مه مالیکه کانی میصره - صلاحه ددین نه وهی دهر بر یوه؛ که نزیکه ی بیست سال له وه و پیشیش واتا له و کاته وهی که بانگی سه ربه خوی میصری له زیر نالای خوی دا هه ل دا، و بستو ویه تی سه ر له (المنصور الموحدی) بدات و په یوه نندی دوستایه تی له گه ل دا بیه ستیت و ده لیت

«کاتیک هاتنه ولاتی میصر، نیازی په کم و ته گیری به جیمان نه وهیو که په یوه نندی له گه ل ده ولته تی سه ردارو گه وری خو مان دا بکه ین (!) و نامه ی به رکه ت هینی بکه ینه خزمه ت و به وشه و ته ی گه وهر ریژی خو مان برازی نه وهی و ه کو دوستیکی چاک و دل سو ز له خزمه تی دا بوه ستین و ده سه و نه زهر ^(۶۲) بین.»

جا دوا ی باسکر دنیکی ته و او دوور د ریژی دخی فله ستین و شام، له نامه کی دا دپته سه ر نه وهی که پیوستی که وتروه ته لای که سیک به دل و به گیان پشی بگریت و کومه کی بی بکات و ده لیت: «بو نه هم هیمه نه ش له سه ردار ی به ری زمان به ولوه به که سی تر دا رانه په رموین (!)، خودا دل و ده روونی خیر خوازو دل سو زانه ی له وهی به دوور بکات و هر پایه داریت، به خشیسی له قابل بوون و توانای بی پایانی ده ست گرتن و هیزی به ده نگه وه هاتنه وه هه لده قو لیت، سه رگه وره مانه و له و گه وری و پیشه وایی په لاسوت نیه و، ده یه ویت ده ست به سه ر موسولمانان دا به نیت و، سه روکی نه مه دنیا و چاوساغی نه وه دنیا مان بیت و له زیر نالای په کگرتن خوازی خری (الموحدین) دا رقی خودا و ثابنی خودا به سه ر ناحه زان دا بیار نیت.» ^(۶۳)

نیشتر نامه کی به وه کوتایی بی دینیت که دام او وه پیوستی به هندی له که شتیگه له کی ده ولته تی (الموحدیه) هیه تا ده سه ویه خه ی دوژمه خاچدروشمه کان بیت و ریگه ی هیرشیان بی لی بگریت و ده لیت: نه م پیاوه شمان که به م نامه یوه نار دووه ت ناسانه (ده ره گای) گه وره مالی سه ر وک و خزمه تی سه ر وره مان (!) چونکه که سیکی قابل که رو زمان پارا وینکی راست گه یینه» ^(۶۴)

نه وهیو نه و نامه یی به گه وره ترین ده سه پیاوی ده ولته تی نه یوبیان دا نارد که «شمس الدولة عبدالرحمن کوری محمد کوری مرشد کوری منقذ الکسانی» یه و، ^(۶۵) نه وهی میرانی کورانی «منقذ» که سه ر دارانی له وه ویه ری قه لاکاری ((شیزری) ولاتی شام بوون. نه و میره جیگای متعانه و باوه پی کراوی هه ل سو راندنی کاروباری ووردو گرنگی ده ولته تی نه یوی بووه. نه وهی راست بیت صلاحه ددین هیچ نه بیت - سی نامه ی بانه یوان په کی بو شای مغریب نار دووه. دوا ی نامه ی باسکراو، نامه ی کی تری به دوودا له ۲۸ شعبانی سالی ۵۸۶ / تشرینی په که می ۱۱۹۰ زدا به هه مان نه و بالبیزه ی خوی دا ره وانه کردو به پیشه کی په کی جوان و ناسکی نه و توش ده ستی بی کرد که سایه قه ی سامالیکه و گه وهری دانه وشه ویزه ی نه و په ری ره وان بیژی نامه کاری عربی تیدا ده ره وشته وه. له م نامه ی دا نه و په ری

دیاره صلاحه ددین ده ولته تی (الموحدیه) ی به شایانی نه وه زانیوه هانی بو عزیت و، پندا رپه رموه رووی کومه کی لی بیت، بو یه نه و نامه به ناویانگی (القاضي الفاضل). له و نامه ی صلاحه ددین هانی بو ده بات و هاواری بو نه هینی که نه ویش بکه ویت کوشتاری لیشاوی له شکری فله ستین داماشتووی قه رنگه خاچدروشمه کان. له و نامه ی دا میرزای (کاتب) صلاحه ددین به شانویالی (المنصور) دا هه لده دات و پندا هه لده لیت و ده نووسیت: «میری نیعاندار ی موسولمانان، سه ردار ی عالیه میان و میراتگری نه م؛ دنیا و نه وه دنیا ش» ^(۶۶) نجا باسی کوشش و خه باتی سه رومری صلاحه ددینی بو ده کات که چون له گه ل خاچدروشمان دا جه نگاوه و راه دووی ناوون و چون نه وایش بو تله و داگیر کاری پتر شو لیان لی هه لکیشاوه و ده ولته تانی روژ ناوا هه مو سویندیان بو یه کتری خوار دووه و هیزی گه له کومه ی بی نامانیا ن هیناوه ته سه ر شاره که نار اوی په کانی شام و ده یانه ویت شونه رزگار کراهه کان و جیگه بی چون کراهه کانیا ن بگر نه وه ولاتی موسولمان خشت داگیر بکن.

نجا صلاحه ددین داوا له شای مه غریب ده کات که به شیک له که شتیگه له جه نگی په سه رکه وتروه کی به ده نگه وه بنسیریت و به شیک تریشی له لی بکاته سه ر دورگه ی (صقلیه) تا ریگای هاویه شبوونی نه و گه له کومه یه له کار به ده ست و له شکری نه و دورگه یه بگریت و وه هابیان لی بکات له دورگه کی خو یان دا ده ست به کلای خو یان دا بگرن و نه توانن ره گه ل شایه گا وره کانی نه وروپا بکه ون و هیرش بو سه ر میصر به نین. نجا صلاحه ددین له و نامه دوور د ریژی دا به سه ردار ی مغریب ده لیت:

«به و کومه که ش سه ردار ی گه وره سه ر وره مان کورا و کور ناوی چاکه و شه رهی به رزی بو ده مینیشه وه، که چاکه ی هه موو دنیا به تو زی پاژ نه ی ناگات و، کفریشی به جو ریکی نه و تو پی گیر وده ده کات که رژی سه رکه ویت له روژ ناواوه گرنگ بی ده دات.» ^(۶۷)

ناقابلیلی خوی له پقتاری ناپاکانه ی یاخی بووان و نازاوه چینی نمونه ی (قراقوش و بوزباو که سانی تری وه کو نهوان) نشان ددهات، ده لیت: «نهوانه پیاوگه لیکه بی فورو ناپاوان و دهسته پاچه ی مهیدانی شهرن و ترسنوکن . . . نه میرن و نه له مملوکه کان، سر به «الطواشیه» ش^(۹۸) نین و ناش چنه وه سر (الاولیاء) . . . شجا دیتسه سر (خراپه ی نهو دوو سر کرده ی له شکررانی یه وه لیت: «نهوانه هرگز له وه نه بوون نه گهر دیار نه بن بانگ بکرتین، یان که بزربوون کهس به دیواندا بگهریت، واتا چه پره شرنک بوون چ بیوه بن چ لیوه بن . . . شجا داوای لی بووردن ده کات که به خراپه ی نهوانه و گونا هبار نه کرتیت و ده لیت: «گویی شهیتان کهر بی که فرمان به ناپاکیک بدین سر پشک بیت خراپه به دنیا دا جاریدات و فوو له دو نه کات . من تا بوم بکرتیت و له توانام دا بیت له چاکه و چاکه خواری به ولاره هیچم نه کرده ووه نایکه م» . . . بوم نامه یه دا وا دهرده که ویت که صه لاهه ددین، به هر شیوه یه ک بیت هوالی نه وه ی پی گیشتووه که (الموحدی) که شتیگه لی خوی بویه که بو نائیریت چونکه کاتی خوی له سر کیشی و له شکررانی قارقوش بی دنگ بووه دهستی نه خستووه ته ریگه ی . به لام نه وه تا صه لاهه ده لیت پاکانه ده کات و ده لیت که سیکه سر به خوی گال نه داوه و ریگه ی بو خوش نه کرده ووه که کاریکه دوژمنانه بهرامه به به مولکی ده ولته ی (الموحدین) بکات . هر لم نامه یه دا، له سر داموده ستوری نامه یه ک که بو خاوهن شکوو شانان ده نیرا، ده بوو صه لاهه ددین چنه ند نازناونکی پر له شانازی له (الموحدی) بنیت، نه وه شی له بیرنه چووه ووه، سره رای دوپا تکرده وه ی وشه ی «سهر دارمان، گهره مان» که له نامه یه که می دا ووتراره توه، نه وه تا لم نامه یه ترده به (سویاسالاره) ی^(۹۹) ره سن، زانای به ریز، تاجی ده ولت، میری میللت، پوخته ی شاو سولتانان و شه رف و نابرووی میران^(۱۰۰) ناوی ده بات . واتا صه لاهه ددین ته اویتک به راستی بوو که ده بویت په یه ونندی یه کی توندوتول له گه ل (الموحدین) دا به نیتته دی .

پاشان، سهرنوسه رانی دیوانی صه لاهه ددین، واتا (القاضي الفاضل) له زمان صه لاهه ددینه وه باسی ره فتارو کرداری چاکه ی ناو میصرو شام و فه لستینی تم سر کرده یه ده کات که شاکاری، به زانندی خاچدر و شمان و سه نندنه وه ی (بیت المقدس) و گرتنه وه ی به ندره کان و ناوچه کانی تری نه نجام داوه، ده ولته تانی نه ورپا - دووباره - لی به ناگا هاتوونه وه به هله داوان و گه له کومه به دنگ خاچدر و شمه شیرزه و شکاوه کانه وه ملیان له ولاتی روزه لات ناوه، به که شتیگه ل و له شکرو شاو قه شه و کشیشانه وه گه ماروی شاری عه کاپان داوه و «نیمه ش له پشته وه گه ماروی نه وانمان داوه» وه کو له نامه که دا ده لیت، نه وه ش ده لیت که «شه ریک له وه شه رانه بیست هزار کافری تیدا کوژراوه . . . له گه ل نه وه ش دا . . . مه ترسی دوژمن هر هیه و به رده و امه، له تاوان و تاوانسکاری دا چاوی سوربووه و پی لی هه لکیشاوه، باربوو کومه کیشی سریکه لیره یه و سریکه له نه ورپایه و له بران نایهت، به کیک له و لیشاوه شوول لی هه لکیشاوه شای نه له مانه به

خوی و جه ساوه ری له شکره وه سر گهرمی پر مه و سمکولن، بارو بارخانه و خارویسارو نازووقه و پاره و زیریان به خه رمانه . . . به لام له سایه ی خوداوه پشتی نه زده هاکی نه له مان شکاوه خودا به دهرده که ی فیرعه ونی بردو خنکا . . .^(۱۰۱)

دوای نه مانه نووسه ری نامه که دیتسه سر باسی مه بهستی صه لاهه ددین له ناردنی نه و بالیوزه ی و ده لیت؛

«نه گهر راست هات و که شتیگه لی مه غریب حازربه ده ست بوو، جه خانه و شمه کیشی زوربوو . . . توش نه ی میر ناوی خودای لی بینه و شانی پیروه بنی . . . چونکه له و زاته به ولاره که سیکه ترمان به م نامه یه په وانه بینووه که سیکه لی وه شاهه ترمان بو هانا شک نه برده ووه، که سیکه گوی رایه لترمان نه دوژبیه توه ووه دلسوزیکه به دم هاواره وه هاتووی ترمان نی به . . . بویه کیشه نه مه مان پی سپارده ووه چونکه فرمانی سر شانتی و نایه ته به خوی و نه و کاره هر به و کارزانه ده کرتیت، به تمامای هیممه تیکه نه وتوشی بووین ناگر له روزه اووه بکاته وه و بلیسه ی بگاته روزه لات» . . .^(۱۰۲)

نه نجامیکش «الخليفة الموحدي» قابل نه بوو که باربوی صه لاهه ددین بکات، صه لاهه ددین بی شومید نه بوو، دلشی پروایی نه هینا، له به رته وه هه مدیسان داوای کومه کی لی کرده وه چونکه ده زانی که له وه دا به هه له نه چووه ووه، خولبای خه بات له دلی خه لیه (الموحدی) دا به وینه ی خولبای دلی خوی له که فوکولدا یه . نه و خه باته خونیاوی به ش که «الموحدین» له دزی شپانیا له روزه اوادا تی که وتن، به شیکه له و خه باته خونینه ی که صه لاهه ددین له روزه لات وه نالاکی ده شه کانه وه، بویه دیسان تی هه لچووه ووه داوای کومه کی له «الموحدی» کرده وه، وه فدیکه تازه ی به چاوساغی میری ناوبراوه و واتا «کوری منقذه» وه به نامه یه ک و دیاری و خه لاتی به ترخه وه کرده وه سر «الموحدی» .

له م نامه تازه یه دا «القاضي الفاضل» باسی باری ناله باری که ناراهه کانی فه لستین ده کات که چون فه رننگه خاچدر و شمه کان سر و مر له دریاو له ووشکانیشه وه له ژیر فرمانده ی شاکانیا دا ریچکه یان له برانه وه نایهت و باسی کاره ساتی شاری عه کا ده کات که له شکرو له شکرگای دوژمن تا نه و ساته ش له دریاو له ووشکانیشه وه هر گه مارویان داوه، له شکری موسولمانانیش بو رزگار کردنی نه و شاره قاره مانه چ کوشش و خه باتیکه خونینان کرده وه داوای یامه رت له سررداری مه غریب ده کات و ده لیت: «له و ده ولته گه گهره و گرانه، خاوهن توانا پاله وانه، له و هیممه ته ری نمایه ی (المهدی) یه، وه ها راده په رموین موسولمانانی روزه اوادا کومه کیکه نه وتو به موسولمانانی روزه لات بکه که گه لیک پتر بیت له و کومه کی که کافرانی روزه اوادا به کافرانی چنگ له خونینی نیمه ی موسولمانانی ده کهن، وه هاش به ته ما بووین که که شتیگه لی نیسلام به وینه ی چپای لووت له ناسمان دهریاسان بو پر بکات و دوژمنان بو زاره تره ک بکات» . کاتیکش وه لام دوواکه وت و نه هات و نه م لای و ابو و هاوارلی کردنی ده ویت بویه تم هاواره شی

نوبت، له‌وانه‌یه هه‌وره‌که‌ی ره‌حمت ناسۆش به‌نیت به‌لام تا با پیش خۆی
حدت بارانی لی نابارنیت»^(۱۶۱).

هه‌رچه‌ن‌دیشه نووسینی میژووی گه‌بشتنی بآلیوزان نه‌وه ناهینیت نه‌گه‌ر
مش نووسریت، به‌لام ده‌باره‌ی میژووی گه‌بشتنی بآلیوزه‌که‌ی
سه‌لاحه‌ددین بو مه‌غریب رای جیاوازجیاواز هه‌یه. جا با بزانی بآلیوزه‌که‌ی
سه‌لاحه‌ددین چون و که‌ی چاوی به (الموحدي) که‌وت؟ له‌م رووه‌وه وه‌کو له
بۆزه‌ه‌لات گه‌راویانه‌وه (واتا نه‌وه‌ی که الفاضلي الفاضل ده‌گه‌رینه‌وه) نه‌وه‌یه
که (کورپی منقذ) له ۱۳ی ره‌مه‌زانی سالی (۵۸۶هـ / ۱۱۹۰ز) دا له
نمکه‌نده‌ری‌یه‌وه به‌ ده‌ریادا به‌ره‌وه مه‌غریب که‌وته‌ری‌وه له مانگی «ذی
حجة» دا گه‌بشته مه‌راکش و له بیستی هه‌مان نه‌و مانگه‌دا چووه خزمه‌تی
(الموحدي) دیاری و خه‌لاتی سه‌لاحه‌ددینی پیشکەش کرد.

کاکێ بآلیوز کاتی گه‌بشته ولاتی مه‌غریب ده‌موده‌ست چاوی به (الملك
المصور) نه‌که‌وت چونکه نه‌و به خۆی له‌شکره‌وه له نه‌نده‌لوس سه‌رگه‌رمی
کوشاری گاوران بوو، تا شاری (شلب) ی له ده‌ست پورتوگالی‌یه‌کان
سه‌نده‌وه‌وه داگیرکرد خۆشی نه‌و کاته له (ئشیلیه) باره‌گای لی هه‌لدابوو له‌وی
گیرسابووه‌وه چاوه‌چاوی هه‌رش و په‌لاماری بوو، ناچار بآلیوزیش به‌ تهمای
گه‌راوه‌ی (الملك المنصور) چاوه‌ری کردو پالی لی دایه‌وه.

وا دیاره سه‌رچاوه میژووینه‌کانی ولاتی رۆزه‌ه‌لات، که وه‌کو باسمان کرد
دره‌نگتر به‌و ده‌نگو‌یاسه‌دا گه‌بشتووه‌وه گه‌رم‌او‌گه‌رم ناگای لی نه‌بووه‌وه، له‌به‌ر
دووری، ته‌واوی رووداوو جموجوولی کاکێ بآلیوزی نه‌زانیه‌وه شاره‌زای
ته‌واوی کاره‌سات و دۆخی نه‌به‌ردی نه‌نده‌لوس و باری مه‌غریب نه‌بووه.

هه‌رچی نه‌و سه‌رگۆزه‌شانه‌شه که سه‌رچاوه هاوسه‌رده‌مه شاره‌زاکانی مه‌غریب
ده‌گه‌رینه‌وه، گه‌لێک به‌سه‌رنج‌ترو راستره،^(۱۶۲) به‌ تاییه‌تیش نه‌وه‌ی
میژوونوسه‌که‌ی دانه‌ری کتیبی «البيان المغرب» باسی ده‌کات که وا
پێ ده‌چیت له‌ باسه‌که‌ی «کورپی صاحب الصلاة» ی میژوونوسه‌که‌ی کۆشکی
(الموحدي) یه‌وه وه‌ری گه‌رتیت. نه‌مه‌یان باسیکی ته‌واوترو وردتری جموجوولی
نه‌و بآلیوزه‌ ده‌کات و له‌گه‌ل رنجیره‌ی رووداوه‌کانیش دا زیاتر ده‌گونجیت و پتر
بێی ته‌ده‌چیت، نه‌وه‌تا ده‌لیت؛ دواي نه‌وه‌ی بآلیوز به‌ره‌و رۆژئاوا که‌وته‌ ری
له‌ بنده‌ری تونس دابه‌زی و له‌وی (السید ابوزید) که والی نه‌فه‌ریقا (تونس)
بوو پیشوازی لی کرد، پاشان چوو بو (بجابه‌ی) سه‌ر که‌ناراوی جه‌زائیر و (ابو
الحسن) ی والی نه‌وه‌ی پیشوازی‌یه‌کی زۆر گه‌رم و به‌ریزی لی کرد، ئنجا به
هه‌ردوو والی نامه‌یان بو (الموحدي) نووسی که باره‌گای له (ئشیلیه) بوو، له
هاتنی بآلیوز ناگاداریان کردو نامه‌کانیان له مانگی ره‌جه‌بی سالی (۵۸۶هـ /
۱۱۹۱) دا گه‌بشته ده‌ست (الموحدي). (الموحدي) ش به‌ سوپاسه‌وه وه‌لامی
دانه‌وه‌وه نامه‌ی بو ناردن که میوانداری‌یه‌کی گه‌رمی بکه‌ن و ریزی لی بگرن و
له‌ خزمه‌تیدا به‌رده‌وام بن و نامۆزگاری بکه‌ن که هۆی نه‌م سه‌ردانه‌ی به‌ نه‌هینی
بگرنیت و مه‌به‌ستی هاتنی لای که‌سر نه‌درکینیت تا چاوی به‌ خۆی (واتا به
الموحدي) ده‌که‌ویت.

ئیشر بآلیوز نه‌فه‌ریقا (تونس) ی به‌جی هه‌شت و گه‌بشته شاری (فاس) ی
ولاتی مه‌غریب و له‌وی سالیکی ره‌به‌ق چاوه‌روانی (شای) ی کرد. نه‌و کاته
(الموحدي) سه‌رگه‌رمی جموجوولی سه‌ربازی و له‌شکرپانی بوو که هه‌رشیکی
پێ شامان و به‌ره‌راوان به‌رینه‌ سه‌ر ولاتی پورتوگال و داگیری بکات، نه‌وه‌بوو
به‌نده‌ری (الفتح) ی له (جمادی الاولی) ی سالی (۵۸۷هـ / واتا حوزه‌یرانی
۱۱۹۱) دا داگیرکردو ملی نا بو شاری (شلب) و سه‌رکه‌وتووه‌وه گه‌راوه‌وه بو
ئشیلیه‌وه له‌ ره‌مه‌زانی هه‌مان نه‌و ساله‌ش دا گه‌راوه‌وه بو ولاته‌که‌ی خۆی و له
شاری (مه‌راکش) سه‌روه‌ت و دای کوتا، که بآلیوزه‌که‌ش گه‌بشتیوه نه‌وی.
ئنجا (الموحدي) پنی پێ داو نه‌میش چووه خزمه‌تی و خه‌لات و دیاری‌یه‌کانی
سه‌لاحه‌ددینی پیشکەش کرد، که بریتی بوون له قورئانیکێ به‌ مسک ناودراوو
سی مسقال عه‌به‌رو ده‌ملوانه‌ی گه‌وه‌ری شه‌ش سه‌د دانه‌یی و سه‌د تیرو
که‌وان و گه‌لێک ده‌مه شمشیری هندی و شتی تر.^(۱۶۳)

کتیب نووسی (مؤلف) کتیبی (لاستبصار) ده‌لیت: «کورپی منقذ» ی بآلیوز
له شه‌شی موچه‌په‌رمی سالی (۵۸۸هـ / ۲۳ کانوونی دووه‌می ۱۱۹۲ز) دا
چاوی به (الملك الموحدي) که‌وت و نامه‌که‌ی سه‌لاحه‌ددینی پێ گه‌یاندو
تی گه‌یاند. دواي نه‌وه به‌ پینچ رۆژ ئنجا له کۆشکی شاهانه مال ئاواپی کرد.
کاکێ بآلیوز له‌و ماوه‌یه‌دا که له خزمه‌تی
«الموحدي» دا بوو، هۆنراوه‌یه‌کی چل به‌یتی به‌ خه‌لیفه «المصور» دا
هه‌ل داو، خه‌لیفه‌ش پاداشتی هه‌ر دێره‌ی به‌ هه‌زار دینار دایه‌وه‌وه پنی گوت:
نه‌مه خه‌لاتی چاکه‌ی خۆت و هۆنراوه‌که‌ته، واتا «له‌به‌ر خاتری سه‌لاحه‌ددین»
نی‌یه.^(۱۶۴)

نه‌مه‌ش مانای به‌شیک له‌و به‌یتانه‌ی
ده‌ریاری پر شه‌پۆل به‌ سوپاس شایان

رینگه‌ی ده‌ریاکه‌ی به‌خشش پێ پاپان
هه‌ناته خزمه‌ت ئاین ره‌سه‌نان:^(۱۶۵)

کابه‌ی رۆشنایی ناویانگه‌ په‌سه‌نان
ده‌ک میری نیسلام ده‌رگات هه‌ر وا پێ

دالده‌و په‌ناگه‌ی ماندووی هه‌وراز پێ
وشکانی و ده‌ریام ته‌ی کرد بو لاتان

پێ شک پیم نه‌ده‌ی باربوو خه‌لاتان
دلّم له‌ دووری وشکان نه‌له‌رزی

له‌ ته‌کانی ئاو، نشیوی، به‌رزی
ئامانجی رینگه‌م به‌زی ئالابن

ده‌بیت هه‌ردوو پیم تیک نه‌ئالابن
ئومیدم پینه‌و لیمان بره‌وايه

چونکه‌ پیروزی ده‌ست نیژی خۆنه
میژووش به‌ تهمای پیش نوژی خۆنه^(۱۶۶)

به هر حال، نهو کومه که دهریایه یی که بالیوز (به نیازی وه رگرتی بو لهشکری صه لاهه ددین) هاتبو دهستی بکه ویت، دهستی نه که وت.^(۷۱)

جا لیره دا، واتا له هه لومهرجیکی پرووداوگه لیکي وه هادا پرسیاریکی گرننگ به خه یال دا دیت و ده بیت بکرتی که: (سوچی صه لاهه ددین خوئی نهدم زانی که «المنصور الموحدی» له بهر پشیوی ناو خوئی ولاته که یی و ناله باری دزخی دهره وه،^(۷۲) ههروه اش له بهر نیگه رانی کاره ساتی رابوردوی نیوان هه ردوو لایان، پشی ناگرتی و کومه کی دهریایشی پینا کات؟.. که واته داوای یارمه تی له وه ده ولته بوچی کرد؟

ئیمه هه رجه ندیشه ناتوانین هیچ پاکانه یه ک بو صه لاهه ددین له وه رفتهاری (قراقوش و بوروبا) یه بکه ن، به لام لاشمان وایه که صه لاهه ددین ویستووه تی لاپه ریه کی سبی و بی گه ردی نوی بو په یوه ندی یه کی بی خه وش و راست له نیوان هه ردوو قولی نهو جیهانی ئیسلامه دا بکاته وه، که تا نهو کاته ش هه ر له بهر هیرش و په لاماری رۆژئاوادا بوون. دووریش نی یه ویستی پی پابه ندی - سه رزاری و ساردوسری - خوئی که به خه لیفه ی په غدا ده وه هه یوو، بچرینیت و، دلسو زانه له گه ل خه لیفه ی (الرباط) دا گرتی بدات، چونکه - وه کو باسما ن کرد - له گه ل خه لیفه ی عه بیاسی دا له په یوه ندی یه کی ساردوسرو ناویندی به ولاره هیچی تری نه وتزی نه بوو. له بهر شه وه نهو تری یانی به باش زانی و، نهو بهوو رووی له که سیک نا وه کو خوئی، که سه رگه رمی کوشاری ئیسانی و پورتوگالی یه کان بووه هاوتانی خه بات و جیهادی بی وچانی به رگرتی هیرش و داگیرکاری دوزمانی خوئی بووه، بوئنه وه ی (عه کا) ی قولی رۆژه لاتی ئیسلام تیدانه چیت و دووباره ش فله ستین به تالان نه بریتنه وه، نه نده لوسیش له قولی رۆژئاووه له ده ست نه چیت. نهو وه فنده پابه به رزه شی بو نه وه نده ناره لای (المنصور) تا ده مودوی نا قی بکاته وه بو بزایت تا کوئی له گه لیدا ده بیت و پشی ده گرتی و، یاریده ی دهادت یان نا.

له م ناخافته نه ممان بو ساغ ده بیته وه که:

یه که م: نهو دووبه ره کی و نا کوئی یه ی جیهانی ئیسلام پیوه ی دهینا لاندو کشته کی یه کیتی و هاو پشی نیوانی - له بهر لاوازی و کزی هه مو لایه کی - بچراندبوو (که لیره دا جیگای نهو باسه نایته وه)، ریگای بو هیزه کانی ده ورو پشی نهو جیهانه خوش کرد که ددانی لی تیز بکه ن و گه له کومه ی لی بکه ن. نهو بهوو له نه نده لوس جمو جوو ل و بزوتنه وه ی سه نده نه وه ی خاکی نه نده لوس، که ئیسانی و پورتوگالی یه کان هه لیان گیرساندو - هه مونه و روپاش پشینیان ده گرت - دهستی پی کردو ته شه نه ی کرد تا بوو به جه نگیکی به رفراوانی به (شه ری خاچدروشمان) ناسراوی دژ به ئیسلام و ولاتی موسولمانان مه غولیش (ته نه ر) نه ممان به هه ل زانی و له قولی رۆژه لاته وه به لیشاو په لاماری به شی ئاسیای جیهانی ئیسلامیان دا.

نهو ته تا (کوری الاثیری) میژ و ونوسوی گه وه (۶۳۰ ک / ۱۲۱۲ ز) زور به شاره زایی و وه ستایانه دامینی به لاو هوکاری نهو جمو جوو له کاولکارو دوزمکاره

چنگک هاویشتر وانه لیک دهادته وه و گه له کومه یان ئاشکرا ده کات، که هیشا مه ترسی ته نه ر نه گه پشیره نهو په کاولکاری یه ی که دوا ی مردنی نهو میژ و ونوسه به چاره که سه ده یه ک تینی ته وای سه ند (سهیری الکامل ۱۴۲/۱۰، ۱۹۴/۱۰، ۲۷۲/۱۰ بکه). (کوری الاثیری) باسی ده ست دریزکاری و داگیرکاری مه غولیان ده کات و ده لیت: «نه م دوزمه مارس و کافره ولاتی (ماوراء النهر) یان خسته زیری و شیلایان و ویرانیان کرد، فه ره نگی دوزمنیش له خاکی خزیهانه وه، له وه پری ولاتی رومه وه، له نیوان رۆژئاووا باکووره وه به لیشاو هاتن و گه بیته ولاتی مصریش... تیر (إنا لله وانا اليه راجعون، ولا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم!)

دووم: له دوا ی دابه ش بوون و بچر بچر بوونی جیهانی ئیسلام تیر جارنک رووی نه دا که رۆژه لاتی نه م جیهانه به ده ننگ رۆژئاوایه وه، یان رۆژئاوای به ده ننگ رۆژه لاتی یه وه هاتین و چوون، دزخی قوناشی جه نگی (زهوی سه نده نه وه) و هیرش هیشانی خاچدروشمانیش له وه نه بووه که نه م دوو قولی ولاتی ئیسلامه به شیوه ی ره سمی کومه ک به یه کتری بکه ن. نه ک هه ر نه وه بگه ره به شی رۆژه لاتی ئیسلام به ده ننگ صه لاهه ددین شه وه نه چوو، وه کو باسشمان کرد خوئی له قه ره ی نهو کاره ساته پرمه ترسی یه ش نه دا.

به لام نه وه نده هه یه خه باتکارو لی بوورده و موجه ده گه لی خه لکوخوا ی ئیسلام له هه موو که لوقوژ بیکه وه که موزور بو پاراستی خاکی ئیسلام و به ره ستی هیرشی دوزمان چاکی مه ردا نه یان لی به لا دا کردو هاتنه پال سه ربارانی صه لاهه ددین، نهو ته تا (کوری جو به بر / لاپه ره ی ۲۸۰) ده لیت که له شکره که ی صه لاهه ددین تیکو شه رانی خه لکی مه غریبیشان له ناودا هه بووه، (سهیری کی کتبی «الجیش الایوبی» لاپه ره ی ۱۵۷ - ۱۶۲ ی خزیمان بکه)، جه ماوه ری خه لکیش به بی نه وه ی گوئی بده نه ده ست وه ستاوی و که مه تر خه می گه محوی ره سمی ده ولته که یان، ده بانزانی دنیا چ باسه و چ ده بی بکه ن.

سی هه م: کوشیکیش که صه لاهه ددین بو گرتنه وه ی شانی له جی چوو راستکردنه وه ی ته رازووی لاسه نگی نهو باره ناله باره، له رینی داوا کردنی کومه کی (الملك الموحدی) یه وه به خه رچی دا، له وه نه بو که زووتر ریگای بو پاک کردیته وه به ته وای هه مو درکو هالی رخنه و بیانوی لی بزار کردی، تا سوودیکی بییت و بوی بچینه سه ر

به لی صه لاهه ددین بالیوزی ناره لای (الموحدی) و به خشش و خه لات و دیاری یه کی زور و به نرخی پیدا نارو، نامه ی له بزنی خوش و وته ی شه کربار و وشه ی به جی بوزارانه وه و نازناوی سه روه ر، سه ردار، گه وه، میری موسولمانان و خاوه ن شکوی پیدا هه ل دا. به لام نه م وتی و نهو نه یز نه فت و، وه کو گپرامانه وه، له بهر جه ند هویه ک نهو کوشه ی سه ری نه گرت و هیچی بو نه هات.

یه کیک له وه یانه ش مه سه له ی نازناوو، ره فتاری ترستاکی (قراقوش) بوو. هویه کی تریش له نارادا هه یه - که له وه نی یه به ئاسانی ساغ بیته وه - نهو یه

که «المنصور الموحدي» ثوروی بۇ دەست نەدەدا که صلاحەددین لەو نەگجەلمەمە بە بی ئارق دەرجیت و بە سەر خاچدروشمان دا زال بیت، جیکە بۇ (الموحدي) ئوویان لەبارتر بوو که فرمانرانی میصر بی هیز بیت مە بە هیز تا بە ئاسانی بتوانیت لووت لە میصر بژەنیت، ئووبو ئووشمان رووت که بە بروبیانوی بلاءوونووی نەریت و مۆدە خراپووە که گوایا لە میصر دا پەیدا بوو دەیویست میصر داگیربکات.

ئەم بی دەنگی و بی وەلامی یە (الموحدي) هۆیکە تریشی هەبە که نەخت لیرەدا باسی ئووش بکەین، ئوویە که بە چاویکی تر سەیری صلاحەددینی دەکرد چونکە ئەم وەجە بنەمالەیکە فرمانرانی رەسەن مەووە (!) بەلی ئەگەر وا نەبواوە خۆ دەبو هیچ نەبیت وەلامیکە بەریزی بەهەی بدایەتووە که شایانی پەلو پایە سەرکردهیکە وەکو صلاحەددین بیت و ئووش وەکو ئەم هەندی دیاری و خەلاتی بۇ بنارداپە داوای لی بوردنی ختوانینی کۆمەکی لی بکرداپە، که چی لەلایەکی ترهوە (المنصور) بە چل مەز دینار شایاشی هۆنراوە چل بەیتەیکە (کوری منقذ) ی بآلۆزی صلاحەددینی کردو پی بەخشی و پیشی ووت: «ئەمە پاداشتی چاککی خوت و بەتەکانتە، وانا لەبەر چاری رەشی صلاحەددین نی یە. ۴. ئەمە وەبەنی تەنیا میژ وونوسینک باسی کردیت (الاستقضاء بەرگی / ۲ لاپەرە ۱۸۳ هەرەهاش (القري، نفع الطيب ۱/ ۴۴۵))، چونکە (کوری منقذ) لە مەمالەیکە فرمانرانی لی کەوتو بوو.

چوارەم: دەولەتی (الموحدي) خوی زیاتر پیوستی بە هیزی دەریایی هەبوو چونکە بەردەوام خەریکی شەری ئسپانی و پورتوگالی یەکان بوو، ئووبو باسی نەمان کردو گەلی میژ وونوسی - کۆن و تازەش - و تویانە لی لاری نین. بەلام هەزەدەمین ئووش بەخینە پیش چاوە هەندی میژ وونوس، بۇ حوونە، وەکو (احسان حقی) که لە کتیبی (المغرب العربي) یەیکە خوی دا باسی دەکات و وەختە سووریت لەسەر ئووی که (موحدی یەکان) لەو دەترسان - ئەگەر بیئو ئووروی یەکان هەست بە لاوایی خەلکی مەغرب بکەن - شەری خاچدروشمان لە رۆژەلاتەو رۆو وەرگیریت و بەرۆکیان بگرت و مەغربیش بگرتەو. بەلام ئیمە ئەم رایە بە راست نازانین، چونکە شەری خاچدروشمانی رۆژشاوای دژ بە مەغرب، بەر لەووش، لە ژیر ئالای «سەندنەووی خاکی» ئسپانیادا دەستی پی کرد. که (الخلیفة المنصور) ی دوا شای بە هیزی (موحدی یەکان) یش مردو توانای بەرگری مەغرب کەوتە کۆزی، شەری خاچدروشمان لە رۆژەلاتەو بەرە مەغرب هەلنەگەرایەو، بەلکو هەر ئو و جموجولوی «سەندنەووی خاکی» ئسپانیایە لە نارادا هەبوو که وازی نەهناو ئسپانیای لە موسولمانان سەندەو. هەرچی ولاتی رۆژەلاتیئە ئو دوا مەرگی صلاحەددینیش هەموو خاکی ولاتی شامیان سەندەو و خاچدروشم ئاواکیان (المستوطنات الصليبية) پی چۆل کردو و لە ژیر فرماندە (الملك الاشرف خليل کوری الملك المنصور «قلوون» لە سالی ۶۹۱/ ۱۲۹۱ زدا دوا قایمە و قەلاکاری

فەلەستینان لە دەست خاچدروشمان سەندەو و عەکاشیان پی چۆل کردو. کۆتایی

لەوانەووی که باسمان کرد، دەردەکەوت که پەیوەندی نادۆستانە نیوان قۆلەکانی ولاتی ئیسلام یان بی پەروا بلین پەیوەندی نادرستی نیوان هەر سی پیشەوا ئیسلامەکانی ئو سەردەمانە که بریتی بوون لە (خلیفە ی عەباسی و صلاحەددینی فرماندەو الخلیفة الموحدي) بوو بە هۆی نەهامتە یە (کاتی یەیکە) کۆششی سەندنەووی ئو زووی بە عەرەبی یانە که خاچدروشمان داگیران کردبو، هەرچەندە ئوبالشیان چونیک ناکەوتە سەر شان.

بەلی صلاحەددین بۇ پەرواندەووی تەمی ناکۆکی نیوان و، لە پی رزگارکردن و سەندنەووی خاکی موسولمانان دا ماندو بوو، بەلام رەنجی ئەم و بردهی با بوو. واش پی دەجیت ئووی ئەم بی وچان داوای دەکرد لە کیشی ئو دوو لایەنە روو لی نراوەدا نەبوو که بیدەنی و پی یان هەلنەدەستا ئیمە ئو کۆمەیکە که صلاحەددین سەرورم لە (الخلیفة الموحدي) داوای دەکرد، بەو مان دانا که رەنگە وستیینی لەو لایەنگری یە سەرزاری و روالەتە ی که لەگەل خلیفە ی عەباسی دا هەبوو، بە یەکجاری وازی لی بهینیت و بچینتە ژیر ئالای (الموحدي) یەو، بەلام (الموحدي) لووتی لی نەدەخورا و نەبەویست و قایل نەدەبو.

بەو جۆرە (الموحدي) هەلکی گرنگی لە دەست چووان، که ئەگەر بوی بکرایە و سوودی لی وەرگرتا و یاریدە ی صلاحەددینی دابا، لەو بوو هەندی لاپەرە ی میژ وری بگۆریایەو، جی دەستی هەتا هەتایە لە میژ وودا دیارباوایەو، باسی چاکە و باربزی صلاحەددین و کۆمەکی رزگارکردنی عەکاو، یەکخستی پاکی سەنگەرگای موسولمانانی میصر و شام و ئەفریقا (تونس) و تا ئو پەری (مەغرب) ی لە لاپەرەکانی میژ وودا بە شانازی یەو بۇ بنوسرایە.

پەراویز:

(۱) ابو شامة، الروضتين: ۸۹/۲

الذهبي، (تاریخ الاسلام) ی دەستوروس. پەرە ۹ لەبەر ئووە خاچدروشمان کردیان بە پایتەختی شانشینە خاچدروشمەیکە (بیت المقدس). (عەکا)ش - دوا ی ئووی خاچدروشمان داگیران کردەو - دوا قەلاکارو قایمە ی خاچدروشمان بوو که موسولمانان سەندیانەو، ئو بوو بە نوخشی دواھاتی شەپەرەکانی خاچدروشمان (سەیریکی ابو الفدا المختصر: ۲۵۱۴ - ۲۶، المقریزی، السلوك: بەرگی ۳۲۲ لاپەرە ۱۲۵ - ۱۲۹)

(۲) د. عاشور. الحركة الصليبية، ۸۱۳/۲

(۳) کوری (شداد) لە ژیر ناوینشانی «ذكر الحيلة التي عملها المرکيس في

جمع الفرنج، واتا نو فرقیله ی که (مهرکین) له یه‌ری دهریاوه کردی، ده‌لئت: «نو فیلبازه وینه‌ی شاری قودسی له سر کاغه‌زیکه گه‌وره کیشا، به‌جوریکه که وینه‌ی کلێسه‌ی نه‌وه‌دنیا‌یی تیدا دباربو که جه‌جی لی ده‌کن و به‌شکو‌داری داده‌نین، وینه‌ی گۆره‌که‌ی جه‌زهرتی عیاشی له ناو نه‌و کلێسه‌یه‌دا کیشا که - وه‌کو ده‌لین دوا‌ی له‌سی داره‌دانی - له‌وی نی‌زراوه، نه‌و گۆره‌یه‌ که نه‌وان جه‌جی لی ده‌کن و له‌و پروایه‌دان که هه‌موو سالتیک له جه‌زنی‌ک له جه‌زنه‌کانیان دا (نوروی) به‌سه‌ردا ده‌باری. له‌ سر گۆره‌که وینه‌ی سوارنکی موسولمانیشی کیشا که به‌ نه‌ سه‌که‌یه‌وه له‌ سر گۆره‌که وه‌ستاوه ئه‌سه‌که‌ی می‌زی به‌ سر گۆره‌که‌دا کردوه. نه‌م وینه‌یه‌یان له‌ یه‌ری دهریاکه‌دا واتا (له‌ نه‌ورویا) دا به‌ هه‌موو بازارو کومه‌لگه‌یه‌ک دا گێراو کیشه‌کان به‌ سهری قوتی به‌ده‌ستیانه‌وه گرتیوو، پر به‌ ده‌میش هاواریان ده‌کردوه هه‌ره‌شه‌و گۆره‌ته‌یه‌یان له‌ موسولمانان ده‌کرد، وینه‌گه‌لی وه‌هاش بی‌گومان کاری له‌ دل‌یان کرد، چونکه‌ ئایه‌که‌یه‌یان خوی بریتی به‌ له‌وه، به‌و جۆره‌ گا‌وران خروشان و که‌وته‌جوش و خه‌لکیکی بی‌شوماریان که‌وته‌ خۆو شای ته‌لممانیش به‌ خوی له‌شکروه هاتنه‌ ناماده‌بوون... [النواد السلطانية - سيرة صلاح الدين، لاپه‌ری ۱۳۶ - ۱۳۷] سهرینکی و الروضتين ۱۶۰/۲ و البداية والنهاية ۱۲/۳۳۵هـ - ابن کثیر - یش بکه.

(۴) ده‌یه‌کی صه‌لاحه‌ددین Saladin tax سه‌یری:

(Lane - Poole, Saladin.. P.252) بکه

(۵) ابن شداد، لاپه‌ری ۱۱۵، کوری شداد خوی نه‌م فرمانه‌ی هه‌لسوو‌راندو، ده‌لئت: «صه‌لاحه‌ددین فه‌رمانی دا که بچم بو‌به‌غداد تا خه‌لیفه‌ی زه‌مان ناگادار بکه‌م و غه‌ره‌تی کۆمه‌کی بنێمه‌به‌ره».

(۶) الباز العرینی، الشرق الاوسط والحروب الصلیبیه، به‌رگی ۱/ لاپه‌ری

۹۳

(۷) کتیه‌که‌ی خۆشم: «الجيش الايوبي في عهد صلاح الدين».

(۸) ابن شداد، النوادر: ۱۳۲

(۹) الکامل: ۳۶/۱۲

الحنبلي: شفاء القلوب، لاپه‌ری ۱۶۱

ستيفنسن: Stevenson, the Crusades, pp.260 - 261

(۱۰) الکامل: ۳۴/۱۲

الروضتين ۱۴۷/۲

البداية والنهاية ۳۳/۱۲

ابن الوردي ۴۴/۲

(۱۱) النوادر: ۱۶۰

الکامل: ۶۶/۱۲

الروضتين: ۱۸۴/۲

(۱۲) النوادر: ۱۷۴

العماد الكاتب، الفتح القسي: ۵۲۸

الحموي، التاريخ المنصوري: ۲۰۰

سبط ابن الجوزي، مرآة الزمان: ۴۰۸/۸

ابن واصل، مفرج الکروب: ۳۶۴/۲

ابن العبري، تاريخ مختصر الدول: ۲۲۲

(۱۳) فيليب حسي، تاريخ سورية ولبنان وفلسطين: به‌رگی ۱/ لاپه‌ری

۲۳۹

(۱۴) هارولد لامپ، شعلة الاسلام، لاپه‌ری: ۱۵۵

(۱۵) رنيمان، تاريخ الحروب الصليبية ۶۷۲/۲

(۱۶) الروضتين: ۱۲۲/۲

(۱۷) دريد عبدالقادر، سياسة صلاح الدين: ۴۴

(۱۸) النوادر: ۱۱۸ - ۱۱۹

الفتح القسي: ۳۶۵

مرآة الزمان: ۴۰۱/۸

الروضتين: ۱۵۲/۲

(۱۹) مرآة الزمان: ۴۰۱/۸

(۲۰) الروضتين: ۱۷۶/۲

(۲۱) القزاز، الحياة السياسية في العراق: ۱۰۰

(۲۲) ره‌نگه به‌نه‌یی گرتنی نه‌م په‌یه‌ه‌ندی کردنه له‌به‌ر نه‌وه بوویت که

صه‌لاحه‌ددین نه‌یوستیت خوی وه‌ها نیشان بدات که ناتوانیت شاری عه‌کا

پارزیت، نه‌وه‌کا دوژمنی گه‌مارۆده‌ری شاه‌که‌ه‌ بی‌بزانیت و به‌سه‌ریه‌وه

نه‌چیت. یان ره‌نگه نه‌وه‌یه‌ه‌ندی کردنه‌ی بویه به‌ دزیه‌وه کردوه تا خه‌لیفه‌ی

عه‌بباسی به‌غداد بی‌نه‌زانیت و تووره‌بییت و نیوانیان به‌ یه‌کجاری

تیک بچیت.

هه‌رچی می‌ژوونوه‌کانی خۆشینی نه‌وه، جگه له‌وه‌یه‌یه‌تر که باسما

کرد، نه‌یانوستوه برینی بکولیننه‌وه، دووریش نی‌یه که هه‌ر ناگاشیان

لی‌نه‌بوویت یان نه‌وه‌نده‌یه‌یان له‌وه‌یه‌ه‌ندی به‌ نه‌زانیت هه‌رچه‌نده‌یه

هه‌ندیکیان تا بلی لی نزیک بوون، نه‌وه‌تا (العماد الكاتب) نووسه‌ری

خوی بووه نه‌وه‌تا (ابن شداد) قازی له‌شکرو پرسوراپیکه‌ری بووه. دياره نه‌م

دوانه سپله نه‌بوون و هه‌والی په‌یه‌ه‌ندی به‌که‌یه‌یان دوا‌ی مردنی صه‌لاحه‌ددینش

هه‌ر ناشکرا نه‌کردوه. به‌لام هه‌واله‌که‌له ناو خه‌لکی دا بلا‌وبووه‌وه و ئیتر ته‌گه‌ر

که‌سیکیش بینوسیا رووزه‌دی به‌کی نه‌وتوی تیدا نه‌ما‌بوو. جا نه‌و جا (ابو

شامه که کۆنترین و گرنگترین می‌ژوونوسانی رۆژه‌لآته ده‌میان له‌م باسه

داینی) به‌ دووی نه‌و نامانه‌ی «القاضي الفاضل» دا که‌وته‌گه‌ران. نه‌وه‌ش ووترا

که‌ شا (الموحدي) داوا‌ی له‌ هه‌ردوو والی به‌که‌ی نه‌فه‌ریقا (تونس) کرد که

باسی هاتنی بالۆزه‌که‌ی صه‌لاحه‌ددین به‌ نه‌ینی بگرن و ده‌ری نه‌برن تا خوی

ده‌گه‌رینه‌وه‌و چاوی بی ده‌که‌وینت.

(۲۳) الروضتين

۳۰: سهیری کتبی (النوادر) لاپه‌ری ۲۴۳ - ۲۴۷ بکه. باسه‌کی «ابن سعد فی نوادره والایام الاخیره...» ی خوشمان که له گوڤاری کاروان ۲/ زمزی ۱۴ ی ۱۹۸۳ دا بلاوگراوتهوه.

۳۰: عبدالعزیز سید الاهل، ایام صلاح الدین، لاپه‌ری: ۹۰

۳۰: حسین مؤنس. نورالدین محمود، ص: ۱۹۳ - ۱۹۴

۳۱: ابراهیم حرکات. المغرب عبرالتاریخ، لاپه‌ری ۲۶۱

۳۸: حکمت الدولة المرابطية بلاد المغرب بین ۴۳۰ - ۵۵۱ هـ / ۱۰۳۷ - ۱۱۵۱ م

۳۹: تیممل: دیهات و باخ و بیستانه و نشینه‌ی به‌ریه‌وه، له مپراکیشه‌وه سنی فیغ ری دووره.

یاقوت الحموی، معجم البلدان: ۹۱۱/۱، که گوڤری (عبدالؤمن گوڤری علی) دامه‌زینهری ده‌وله‌تی (الموحدین) و گوڤری کوره‌کانیشی تیابه.

۳۰: له کتبی (المعجب فی تلخیص اخبار المغرب)، لاپه‌ری (۱۱) هوه ویرگیروه.

۳۱: اشبیلیه: شارنکی گوره‌وه فراوانه. له نه‌نده‌لوس دا نه‌مرو له م شاره گوره‌تری نی‌یه. له ده‌ریاشوه نزیکه‌وه که وتوره‌ته دامینی جیای (الشرف) هوه که جیایه‌کی پر دارستانه‌وه زه‌بتون و میوه‌تریشی زوره... نه‌م شاره له روویاریکی گوره‌شوه نزیکه که روویاریکه وه‌کو روویاری دیجله یان وه‌کو روویاری نیل، پی ده‌لین (الوادی الکبیر).

معجم البلدان: ۳۷۵/۱.

۳۲: عبدالعزیز سالم، المغرب فی العصر الاسلامی، لاپه‌ری ۷۱۳

۳۳: سهیری ته‌رجه‌مه‌که‌ی له وفیات الاعیان: (۳/۷ - ۱۹) وله سه‌رجاوه‌گه‌لی تردا بکه.

۳۴: شلب: شارنکی خورشاوای نه‌نده‌لوسه، ینج روزه ری له (شترین) هوه دووره معجم البلدان: ۳۱۲/۳. نه‌م شاره ئیستا هی پرتوگاله.

۳۵: شترین: شارنکی خورشاوای نه‌نده‌لوسه‌وه که وتوره‌ته سه‌ر روویاری (تاجه). نه‌م روویاره ده‌رژینه به‌حرری موحینه‌وه وانا (زه‌ریای نه‌تله‌سی) یه‌وه. شارنکی قایمه‌وه قه‌لاکاره‌وه پانزره روزه ری له شاری قورنوبه‌وه دووره. نه‌مرو نه‌م شاره مولکی فه‌په‌نگه‌وه له سالی (۵۴۴ک) هوه هی نه‌وانه. یاقوت. معجم البلدان. ئیستاش شارنکه سه‌ریه ده‌وله‌تی پرتوگال.

۳۶: د. سالم: تاریخ المغرب، لاپه‌ری ۷۲۶ - ۷۲۹

ملین: عصر المنصور الموحدي: ۱۳۳ - ۱۴۲

۳۷: عبدالواحد المراكشي. المعجب، لاپه‌ری: ۱۸۲

ابن خلکان ده‌لئت: له مپراکیش نه‌مری خودای کردوه، و تراوشه که له شاری (سلا) ی مه‌غریب مردوه. له سالی (۶۸۰ک) دا گه‌لی که‌س باسیان بوم کرد که له نزیک شاری (المجدلی) ناوچه‌ی (الباق) دا گوندیک هه‌یه

«حمارة» ی پی ده‌لین؛ له نزیک نه‌م گونده‌وه تاسه‌وارنیک هه‌یه ده‌لین گوڤری (الامیر یعقوب ملک المغرب). (وفیات الاعیان ۱۰/۷). گوڤری (الاثیر) یش ده‌لئت: (المنصور یعقوب بن یوسف) له شاری «سلا» مردوه‌وه کاتی خوی له مپراکیشه‌وه هاتوره‌ته نه‌م شاره‌وه له ته‌نیشت نه‌م شاره‌وه شارنکی تری دامه‌زاندوه‌وه ناوی ناوه (المهدیه) که له هه‌موو تاریک باشترو پاکترووه، جا نه‌وجا خویشی سه‌ری له شاره‌که داوه که ته‌ماشای بکات، که‌چی له‌وی مردوه. (الکامل: ۱۲/۱۴۵).

۳۸: نه‌گه‌ر ده‌نه‌وت زینتر له‌مه‌ر (اولاد الغانية) وه شت بزانت سه‌یری: (عبدالواحد المراكشي، المعجب، لاپه‌ری ۶، ۷ و دوا ی نه‌و لاپه‌رانه‌ش بکه).

د. سالم: تاریخ المغرب، لاپه‌ری ۷۱۶

(مراجع عقيلة الفناوي) سقوط دولة الموحدين، لاپه‌ری ۱۶۷ - ۱۸۳

۳۹: ملین، عصر المنصور، لاپه‌ری: ۲۵

۴۰: ابن الاثیر، الکامل: ۱۱/۵۲۱

القلقشندی، صبح الاعشی: ۵/۱۲۶

عبدالواحد المراكشي

سه‌یری (عصر المرابطين والموحدين: ۲/۱۴۵) ی محمد عبدالله عنان یش بکه. به‌لام (مراجع عقيلة الفناوي) رای وه‌ها نی‌یه و بیچه‌وانه‌یه، لاپه‌ری: ۱۷۳

۴۱: الکامل: ۱۱/۵۰۷ - ۵۰۸

۴۲: الکامل: ۱۱/۳۷۰

عنان: عصر المرابطين والموحدين، لاپه‌ری ۱۵۵

۴۳: سه‌یری سه‌رجاوه‌که‌ی یشو (مراجع عقيلة الفناوي)، لاپه‌ری ۱۹۴ بکه.

۴۴: ابن جییر، رحلته، لاپه‌ریه‌کی زوری نه‌م کتبه. هه‌روه‌ها سه‌یری کتبی (اعز ما یطلب) ی (ابنة تومرت) بکه تحقیق لوسیانی، مطبعة لوسیانی، الجزائر ۱۹۰۳، لاپه‌ری ۳۰۹، نقلاً عن الفناوي. لاپه‌ری: ۱۹۵

۴۵: الفناوي: ۱۹۸ بو نه‌وش که زیاتر بزانت قه‌راقوش له مه‌ریشانه‌ی دا چی کردوه سه‌یری نه‌م کتبه بکه، لاپه‌ری ۱۹۹ - ۲۰۲

۴۶: ابن الاثیر: ۱۱/۵۲۱

۴۷: ستیری: شارنکی (واحه) ی سی‌ه‌مه، که وتوره‌ته‌فورشاوای (الغیوم) هوه، که دوا ویلایه‌تی سه‌ر به میصره‌وه ده قوناغ به ریگه‌ی بیابانی ورمال دا له شاری (اوجله) وه دووره. شارنکیه‌کی که‌م ناوه، خه‌لکه‌که‌ی به‌ریه‌رن و عاره‌بیان له ناودا نی‌یه.

معجم البلدان: ۳/۱۵۷

۴۸: اوجله: شارنکه له باشووری (برقة) به‌ره‌وه‌فورشاوای، له ده‌شالی یه‌کی به‌رین دایه‌وه ناوه‌دانه‌وه میش هه‌نگی زوره

معجم البلدان: ۱/۳۹۷

(٤٩) ابن خلدون ١٩١/٦، ١٩٢

(٥٠) (محمد الرشيد ملين) دهليت: «خليفة الموحدي نهوي هه ره دل دا بوو كه صلاحهدين بووبوو به رابهري نيوان خليفه عبياسي و كوراني (غانية) و له ريگه صلاحهدينهوه (دياري) و بهخششي خليفه عبياسي دهگيشته كوري غانية، عصر المنصور الموحدي، لاپهري: ١٤٤.

(٥١) سهيري سعد زغلول، العلاقة بين صلاح الدين لاپهري ٩٦

(٥٢) صبح الاعشى: ٥٢٧/٦

ابن منكلي، مخطوط (الاحكام الملوكية) پهري ١٦٦

(٥٣) صبح الاعشى: ٥٢٩/٦

(٥٤) ن.م.ص: ٥٢٧

(٥٥) ص: ٥٣٠

(٥٦) ن.م.ص

ابن منكلي، پهري ١٦٨

(٥٧) له (شيزري) شام له سالي (٥٢٣ هـ / ١١٢٨ ز) دا له دايك بووه سهيري ابن خلکان: ١٢/٧ بکه.

(٥٨) شيزر: قهلاكارنيكه له نزيك (معره) ي شامهوه، كوره يكي تيدايه، روزهري يه كه له حه ماهوه دووره و روبروي (الأردن) ي به ناودا دهروات و سهريه (حصص)، كومه ليك ميرگه لي كوراني (منقذ) لهم جيگه يه دا هه لکه وتوون معجم البلدان ٣٥٣/٣

(٥٩) الطواشيه. روتبه يكي به رزي سهريازي يه، سهيري پهراويزي (١) ي لاپهري (١٠٣) ي كتيه كه ي (الجيش في عهد صلاح الدين) ي خوئشم بکه.

(٦٠) الروضتين: ١٧١/٢

(٦١) الاسفهلار: وانا سوياسالاربان پيشه وای له شكران. صبح الاعشى: ٧/١ - ٨.

(٦٢) الروضتين: ١٧٠/٢

(٦٣) ن.ص.

(٦٤) ن.م.ص ١٧١

(٦٥) ص: ١٧

٦٦ سهيري لاپهري ١٨٣ / ١٨٤ ي (عصر امراطين و الموحدين) ي محمد عبدالله عنان بکه. ههروه هاش (سعد زغلول)، لاپهري ٨٧.

(٦٧) الروضتين: ١٧٣/٢

ابن خلدون: ٢٤٦/٦

(الناصري) ش له كتيه كه ي (الاستقصاء ١٨٢/٢) ي خوي دا باسيكي دوور و دري زي ديار ريگه لي ناياب ناياب دهكات.

(٦٨) المقري، نفع الطيب، بهرگي (١) لاپهري ٤٤٤

النصري، الاستقصاء: ١٨٣/٢

(٦٩) (امير المؤمنين) له (الاستقصاء) دا، ١٨٣/٢

ههروه ها (نفع الطيب): ٤٤٤/١

الروضتين ١٧٤/٢

الناصري، الاستقصاء: ١٨٣/٢

(٧١) الروضتين: ن.ص

(٧٢) نفع الطيب: ٤٤٥/١

(٧٢) هه نديك رايبان وايه كه نه گه ره خليفه (يعقوب الموحدي) كومه كي دهريايي به صلاحهدين نه كردن به هه له نه چوهوه، چونكه خليفه مافي نهوي هه يه كه پيش نهوي پير له ياريدهي ولايتيكي دور بكتامهوه، هوشي به لاي ميلله ته كه ي خويسه ويت. سهيري لاپهري ١٤٤ ي (عصر المنصور) هه كي (محمد الرشيد ملين) بکه.

ههروه ها لاپهري ٩٧ ي ليكوتيه وه ي «العلاقة بين صلاح الدين» هه كي سعد زغلول يش بکه.

احسان حقي) يش دنووسيت و، دهليت: (الموحدين) له وه ده ترسان كه نه گه ره نه وروپايي يه كان هه ست به لاوازي و بي ده ست لاتي خه لكي باكوري نه فه ريفقا وانا (الموحدين) بکه ن، شه ره كاني خاچدروشمان نه و جا له وژه لاته وه باده داته وه بوژوژاواو به يه خه ي نه وانه وه دنووسيت و، دهليت به لگه ي نه ممش نهو شوژشه سهرومري ولايتي نه نده لوسه تا موسولمانان له نه نده لوس به گيرينن و بويان نه كريت ياريدهي برا موسولمانه كاني مبصرو سوريه ي خزيان بدن. . . . بهنگه (المنصور الموحدي) ش نه مهي زانبيت و واشي به باشتر زانبيت كه كه شتيگه له كه ي له روزه اوا بمينيته وه بوته وه ي موسولماناني روزه ه لات له كوته كي خاچدروشمان بياريزيت (!). (صلاح البيه) يش دهليت: موسولماناني باكووري نه فه ريفقاش (به لتي با وايي). سهيري لاپهري ٦٧/٦٨ ي كتيه (المغرب العربي) يه كه ي بکه. بي گومان نه م رايه هه له يه و دواي كه ميك به ره رچي ده ده يته وه.

سه رچاوه كاني نه م ليكوتيه وه يه:

(١) ابن الاثير، عز الدين علي بن ابي الكرم الشيباني الجزري (ت ٦٣٠ هـ / ١٢٣٢ م) الكامل في التاريخ، دار صادر. دار بيروت، بيروت ١٩٦٦.

(٢) ابن جبير، ابو الحسن محمد بن احمد بن جبير (ت ٦١٤ هـ / ١٢١٧ م) رحلة ابن جبير، دار صادر - دار بيروت، بيروت ١٩٦٤.

(٣) ابن خلدون، ابوزيد عبدالرحمن بن محمد (ت ٨٠٨ هـ / ١٤٠٥ م) كتاب العبر وديوان المبتدأ والخبر (تاريخ ابن خلدون). ط / القاهرة.

(٤) ابن خلکان. شمس الدين احمد بن محمد بن ابي بكر (ت ٦٨١ هـ / ١٢٨٢ م) وفيات الاعيان. تحقيق د. احسان عباس. ط / دار الثقافة، بيروت ١٩٧١/٦٨.

(٥) ابن شداد، بهاء الدين يوسف بن رافع (ت ٦٣٢ هـ / ١٢٤٣ م) النوادر السلطانية والمحاسن اليوسفة (سيرة صلاح الدين).

تحقيق د. جمال الدين الشيال. ط / دار المصرية، القاهرة ١٩٦٤.

١٩) القلقشندي، احمد بن علي بن عبدالله (ت ٨٢١هـ / ١٤١٨م) صبح الاعشى في صناعة الانشاء، المطبعة الاميرية، القاهرة ١٩١٣ - ١٩١٧.
٢٠) المراكشي، عبدالواحد من كتاب المعجب في تلخيص اخبار المغرب ط. دمشق ١٩٧٨.

٢١) المقرئ، احمد بن محمد المقرئ التلمساني (ت ١٠٤١هـ / ١٦٣٠م) نفع الطيب من غصن الاندلس الرطيب. تحقيق د. احسان عباس ط/ دار صادر - بيروت ١٩٦٨

٢٢) - المقرئ، تقي الدين احمد بن علي (ت ٨٤٥هـ / ١٤٤٢م) السلوك لمعرفة دول الملوك، تحقيق د. محمد مصطفى زيادة. مطبعة دار الكتب المصرية، القاهرة ١٩٣٤

٢٣) الناصري، ابو العباس احمد بن خالد كتاب الاستقصاء لاختبار دول المغرب الاقصى مطبعة دار الكتاب - الدار البيضاء ١٩٥٤.
مصادر حديثة:

٢٤) ابراهيم حركات. المغرب عبر التاريخ. دار السلمي. ١٩٦٥.

٢٥) احسان حقي، المغرب العربي. دار البقعة العربية للتأليف والترجمة والنشر/ بيروت/ بلا.

٢٦) د. الباز المريني، الشرق الاوسط والحروب الصليبية. دار النهضة العربية. القاهرة ١٩٦٣.

٢٧) د. حسين مؤنس. نورالدين محمود. مطبعة مصر/ ١٩٢٩

٢٨) د. دريد عبدالقادر نوري - سياسة صلاح الدين في بلاد مصر والشام والجزيرة، مطبعة الارشاد. بغداد/ ١٩٧٦

٢٩) د. سعد زغلول عبد الحميد.

بحث «العلاقة بين صلاح الدين وابي يوسف يعقوب» مجلة كلية الاداب/ جامعة الاسكندرية، المجلد ٧+٦ لسنة ١٩٥٢.

٣٠) د. سعيد عبدالفتاح عاشور الحركة الصليبية، مطبعة الانجلو مصرية.

مطبعة البيان العربي. القاهرة ١٩٦٣

٣١) د. عبدالعزيز سالم تاريخ المغرب الكبير. مطبعة شباب الجامعة - الاسكندرية ١٩٨٢

٣٢) عبدالعزيز سيد الاهدل، أيام صلاح الدين. المكتب التجاري للطباعة والتوزيع والنشر. بيروت ١٩٦١.

٣٣) د. فيليب حتى: تاريخ سورية ولبنان وفلسطين. ترجمة كمال اليازيجي. دار الثقافة ومؤسسة فرانكلين، المطبعة البولسية، بيروت ١٩٥٩.

٣٤) د. محسن محمد حسين الجيش الابوي في عهد صلاح الدين. ط مؤسسة الرسالة للطباعة والنشر والتوزيع. بيروت ١٩٨٦

٣٥) د. محسن محمد حسين مقال (ابن شداد في نوادره والأيام الأخيرة من حياة صلاح الدين) في مجلة (كاروان - المسيرة) مجلة الامانة العامة لإدارة الثقافة لمنطقة كردستان اربيل. العدد (١٤) ١٩٨٣

- - شعري، ابو الفرج غريغوريوس، هرون الملطي (ت ٦٨٥هـ / ١٢٠٠م) تاريخ مختصر الدول. المطبعة الكاثوليكية. بيروت ١٩٥٨.

١) - كبير، عماد الدين اسماعيل بن عمر الدمشقي (ت ٧٧٤هـ / ١٣٠٠م) البداية والنهاية، مطبعة، القاهرة ١٩٣٢.

- منكلي، محمد الناصر بن محمود بن منكلي المصري (ت ٧٧٨هـ / ١٣٧٠م) عن مخطوط كتابة (الاحكام الملوكية والضوابط الناموسية)

حضر في (المجلة العربية للعلوم الانسانية) التي تصدرها كلية الآداب، جامعة الكويت. عدد ربيع ١٩٨٤ / العدد (١٤) المجلد (٤) عرضه محمد سى صالحية.

٤) - واصل، جمال الدين محمد بن سالم الحموي (ت ٦٩٧هـ / ١٢٩٦م) مفرج الكرب في اخبار بني ايوب، تحقيق د. جمال الدين خب. ط/ القاهرة.

٥) - بن السوردي، ابو حفص زين الدين عمر (ت ٧٤٩هـ / ١٣٤٨م) - صبح بن الوردى (ذيل المختصر في اخبار البشر). المطبعة الحيدرية، حلب الاشرف ١٩٦٩.

٦) - يوشامة، شهاب الدين عبدالرحمن بن اسماعيل المقدسي الدمشقي (ت ٦٦٥هـ / ١٢٦٦م) كتاب الروضتين في اخبار السدولتين، مطبعة نتي نيل، القاهرة ١٢٨٨هـ.

٧) - بو الفداء عماد الدين اسماعيل بن محمد بن تقي الدين عمر الابوي، (ت ٧٣٢هـ / ١٣٣٢م). المختصر في اخبار البشر مطبعة دار الكتاب سني. بيروت.

٨) - الحموي، ابو الفضائل محمد بن علي (ت ٦٤٤هـ / ١٢٤٦م) تاريخ المنصورى، تلخيص الكشف والبيان في حوادث الزمان. موسكو، دار نشر للآداب الشرقية. ١٩٦٠

٩) - الحموي، شهاب الدين ياقوت بن عبدالله الرومي (ت ٦٢٦هـ / ١٢٢٦م) معجم البلدان. ط طهران ١٩٦٥

١٠) - الحنبلي، عزالدين احمد بن ابراهيم المصري (ت ٨٧٦هـ / ١٤٧١م) شفاء القلوب في مناقب بني ايوب، تحقيق د. ناظم رشيد. عدد ١٩٧٨

١١) - الذهبي، شمس الدين محمد بن احمد الدمشقي (ت ٧٤٨هـ / ١٣٤٦م) مختصر تاريخ الاسلام، مخطوط مصور في مكتبة الدراسات عينا - كلية الآداب، بغداد.

١٢) - سبط ابن الجوزي، شمس الدين قز او على التركي (ت ٦٥٤هـ / ١٢٥٦م) مرآة الزمان في تاريخ الاعيان. مطبعة مجلس دار المعارف عثمانية، حيدر آباد، الدكن الهند ١٩٥١

١٣) - عماد الدين محمد بن محمد بن حامد الكاتب الاصفهاني (ت ٥٩٦هـ / ١٢٠٠م) الفتح القسى في الفتح القدسي. تحقيق محمد محمود صبح. الدار القومية للطباعة. القاهرة ١٩٦٥.

- ٣٦) محمد الرشيد الملين. عصر المنصور الموحدى. مطبعة الشمال الافريقية /بلا
- ٣٧) د. محمد صالح داود القزاز الحياة السياسية في العراق في العصر العباسي الاخير. مطبعة القضاء. النجف ١٩٧١
- ٣٨) د. محمد عبدالله عنان عصر المرابطين والموحدين في المغرب والاندلس. مطبعة لجنة التأليف القاهرة ١٩٦٤
- ٣٩) د. مراجع عقيلة الغناوي سقوط دولة الموحدين. منشورات جامعة بنغازى - ليبيا ١٩٧٥
- ٤٠) هارولد لامب. شعلة الاسلام (قصة الحروب الصليبية). ترجمة محمود عبدالله يعقوب. مطبعة الارشاد منشورات مؤسسة فرانكلين ودار المتنبى. بغداد ١٩٧٦
- ٣٣) د. فيليب حتى: تاريخ سورية ولبنان وفلسطين. ترجمة كمال اليازجي. دار الثقافة ومؤسسة فرانكلين، المطبعة البولسية، بيروت ١٩٥٩.
- ٣٤) د. محسن محمد حسين الجيش الايوبي في عهد صلاح الدين. ط مؤسسة الرسالة للطباعة والنشر والتوزيع. بيروت ١٩٨٦
- ٣٥) د. محسن محمد حسين مقال (ابن شداد في نواته والايام الاخيرة من حياة صلاح الدين) في مجلة (كاروان - المسيرة) مجلة الامانة العامة
- لادارة الثقافة لمنطقة كردستان اربيل. العدد (١٤) ١٩٨٣
- ٣٦) محمد الرشيد الملين. عصر المنصور الموحدى. مطبعة الشمال الافريقية /بلا
- ٣٧) د. محمد صالح داود القزاز الحياة السياسية في العراق في العصر العباسي الاخير. مطبعة القضاء. النجف ١٩٧١
- ٣٨) د. محمد عبدالله عنان عصر المرابطين والموحدين في المغرب والاندلس. مطبعة لجنة التأليف القاهرة ١٩٦٤
- ٣٩) د. مراجع عقيلة الغناوي سقوط دولة الموحدين. منشورات جامعة بنغازى - ليبيا ١٩٧٥
- ٤٠) هارولد لامب. شعلة الاسلام (قصة الحروب الصليبية). ترجمة محمود عبدالله يعقوب. مطبعة الارشاد منشورات مؤسسة فرانكلين ودار المتنبى. بغداد ١٩٧٦
- 41) Stevenson, W.B: The Crusaders in the East, Cambridge, 1907.
- 42) Lane - PoolLe, StanLey: SaLadin And The Fall of The Kingdom of Jerusalem. Khay ats - Beirut, 1962.

مسؤولية صلاح الدين في فشل حصار مدينة صور

به رپرسياريتى «صلاح الدين» له سهرنه كه وتن له گه مارودانى شارى «صور» دا.

نشرنا البحث المعنون اعلاه في مجلتنا والذي كتبه الدكتور محسن محمد حسين وقد سقط من الطبع عنوانه الذي هو «قسم التاريخ في كلية التربية بجامعة بغداد» لذا اقتضى التنويه.

سكرتير مجلة روشنيرى نوى

ملخص البحث:

طبيعة وأسباب اتصال صلاح الدين مع الخليفة المنصور الموحد

د. محسن محمد حسين

الاستاذ المساعد في قسم التاريخ

كلية التربية - جامعة بغداد

وكانت النتيجة سقوط عكا المريع. رغم ان العدول لم يستطع احراز نصر كبير بعدها. من كل هذا نرى ان العلاقات غير الودية بين الاطراف (بل الاقطاب) الاسلامية الثلاثة (الخليفة العباسي، القائد صلاح الدين، والخليفة الموحد) كانت مسؤولة بشكل أو بآخر عن الانتكاسة (الموقته) التي اصابته حركة إسترداد الأرض العربية من الغزاة الصليبيين، رغم ان مسؤولية تدهور العلاقات لا تتحملها الاطراف المذكورة بنفس الدرجة، وعلى الرغم من الجهود المضنية التي بذلها صلاح الدين لتنقية الجو والتفريغ لقضية تحرير الأرض، الا ان جهوده ذهبت ادراج الرياح. ويبدو ان ما طلبه هذا القائد بمساعده الحثيثة كان اكبر من قدرات كلا الطرفين اللذين التجأ اليهما. وقد اتخذنا من اصراره للحصول على مساعدة الخليفة الموحد مؤشراً على احتمال تفكيره بتغيير ولائه، او تبعيته الشكلية، للخليفة العباسي، الى الانضمام الى طاعة الخليفة الموحد. الا ان هذا الأخير لم يكن على استعداد لتلبية طلب القائد، وبذلك فوت على نفسه فرصة هامة ربما كانت تغير بعض وجه التاريخ لو كان له القدرة على التجاوز والتعاون مع صلاح الدين، ولكان التاريخ يذكر له تلك المأثرة الى الأبد، كونه قد أسهم في انقاذ عكا، وتوحيد الجبهة الاسلامية بين مصر والشام مروراً بأفريقيا. (تونس) وإلى المغرب الأقصى.

من المواضيع الشائكة في تاريخ الحروب الصليبية، والعلاقات بين القوى الاسلامية، موضوع لتصال صلاح الدين الايوبي بالملك موحد «الخليفة المنصور» يعقوب بن يوسف بن عبد المؤمن الذي حكم بلاد المغرب وبعض بلاد الأندلس في الفترة (٥٨٠ - ٥٩٥ هـ - ١١٨٥ - ١١٩٨ م) فهذا الموضوع لم يعالج بمستوى يرقى الى مستوى خطورة الحدث إضافة الى ان المؤرخين المغاربة، معاصرين لاحداث تلك الفترة، لم يلقوا الضوء الكافي عليه، او عجزوا عن اي شيء وهذا ما دفعنا الى دراسة الموضوع على ضوء صيغة العلاقات بين القوى الاسلامية، التي تتمثل في حاجة صلاح الدين الى دعم بحري اثناء حصار عكا الطويل، وذلك لخلق توازن مع بحرية العدو الذي حاول استعادة الاراضي التي فقدها اثر موقعة حطين مما أثار اوربا مجدداً ودفعها الى القيام بحملة صليبية جديدة هي الثالثة التي قادها اعظم ملوك اوربا عصرئذ، والذين نصب اهتمامهم باستعادة «مملكة بيت المقدس» بادئين من عكا بتطويقها براً وبحراً، وحين عجزت بحرية صلاح الدين من الصمود اضطر هذا القائد الى طلب المعونة من الاطراف الاسلامية، ولاسيما من نملك الموحد. وقد فشل في الحصول على شيء ما. وقد بحثنا سبب لجوء صلاح الدين الى هذا الملك، واسباب رفض طلبه،